

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
Študijski program: Predšolska vzgoja

NAVEZANOST OTROKA NA MATER

DIPLOMSKA NALOGA

MENTORICA:
doc. dr. Marcela Batistič Zorec

KANDIDATKA:
Maja Kljajić

Ljubljana, september 2011

ZAHVALA

Zahvaljujem se svoji družini, ki mi je stala ob strani, me spodbujala in mi nudila podporo v času mojega študija. Zahvaljujem se tudi mentorici Marceli Batistič Zorec, ki mi je omogočila opravljanje diplomske naloge pri svojem predmetu, za vso strokovno pomoč in čas, namenjen diplomski nalogi.

Diplomsko nalogo posvečam posebni osebi, svoji mami, ki je ves čas verjela vame, mi nudila podporo in pomoč pri vseh sprejetih odločitvah.

POVZETEK

Diplomska naloga obravnava navezanost otroka na mater. V teoretičnem delu naloge sem opredelila teorijo navezanosti. Oprla sem se na psihoanalitika Johna Bowlbyja, ki je prvi raziskoval navezanost, in ugotovitve njegove sodelavke Mary Ainsworth. Ker je simbioza pomembna za prehod v trdno navezanost, sem se dotaknila tudi njenega pomena in pomena dojenja, ki je z vidika simbioze zelo pomembno.

V nadaljevanju govorim o neustrezni navezanosti med materjo in otrokom. Ker je vrtec danes skoraj nujno dopolnilo družinski vzgoji, sem opisala vpliv zgodnjega varstva in vzgoje na otrokov razvoj ter omenila stiske staršev ob vstopu otroka v vrtec. Predstavila sem še otrokovo navezanost na vzgojiteljico, ki je za otroka poleg matere in očeta pogosto najpomembnejša oseba. Empirični del diplomske naloge temelji na rezultatih raziskave, ki je bila opravljena na vzorcu 44 mater predšolskih otrok ljubljanskega vrtca. V raziskavi me je zanimalo, s katerimi strahovi se soočajo matere ob vstopu njihovega otroka v vrtec in ali obstajajo razlike med doječimi materami in materami, ki svojega otroka ob vstopu v vrtec niso dojile. Pri obdelavi podatkov sem prišla do ugotovitve, da večina mater o varstvu otroka razmišlja že pred porodom. Občutkov krivde zaradi oddaje otroka v varstvo večina mater nima, saj menijo, da so zanj izbrale kakovostno varstvo. Kljub temu pa se jih ob vstopu otroka v vrtec večina srečuje z različnimi strahovi. Raziskava ni potrdila moje hipoteze, da imajo matere, ki so otroka ob vstopu v vrtec dojile, več strahov kot matere, ki otroka niso dojile. Obe omenjeni skupini mater se tudi srečuje s podobnimi strahovi.

Ključne besede: predšolski otrok, mati, navezanost, simbioza, vrtec.

SUMMARY

This diploma explores child-mother attachment. The theoretical part of my diploma focuses on attachment theory. I refer to psychoanalyst John Bowlby, who was the first to write about attachment and to the findings of his colleague Mary Ainsworth. Since symbiosis is of key importance for transition to secure attachment, I have touched upon its meaning as well as on the meaning of breastfeeding, which is crucial for symbiosis.

I continue by discussing disorganized child-mother attachment. Kindergarten being an almost crucial complement to family upbringing today, I also discuss the influence of early care and education on child development. I mention the distress that parents experience when their child enters kindergarten. I also describe children's attachment to the person who, apart from their parents, is usually the most important figure in their lives, namely the kindergarten teacher.

The empirical part of my diploma is based on findings from a research that was carried out on a sample of 44 mothers of pre-school children in a Ljubljana kindergarten. I was interested in which fears mothers face when their children enter kindergarten, and whether there are any differences in this respect between breastfeeding mothers and mothers who do not breastfeed their children upon their entering kindergarten. While analyzing the data, I reached the conclusion that a majority of mothers consider different care options already before their child is born. Most mothers do not experience any feelings of guilt in connection with giving their child into care since they believe that they have chosen quality care. Nevertheless, many of them experience distress when their child enters kindergarten. The hypothesis that breastfeeding mothers experience greater distress than those who do not breastfeed at the time was rejected. I reached the conclusion that both groups of mothers face the same fears.

Key words: preschool child, mother, attachment, symbiosis, kindergarten

KAZALO

I. TEORETIČNI DEL

UVOD	1
1 OTROKOVA NAVEZANOST	2
1.1 Opredelitev navezanosti	2
1.2 Razvoj navezanosti	3
1.3 Bowlbyjeva teorija.....	5
1.4 Raziskave navezanosti po Ainsworthovi.....	7
2 TEORIJA OBJEKTNIH ODNOSOV MARGARET MAHLER	9
2.1 Simbioza	10
2.2 Dojenje kot barometer kakovosti navezanosti in simbioze	11
3 NEUSTREZNA NAVEZANOST MED MATERJO IN OTROKOM	14
3.1 "Vampiriska" simbioza.....	15
3.2 Separacijska anksioznost matere	16
3.3 Zloraba materine ljubezni	18
4 VRTEC	20
4.1 Vpliv zgodnjega varstva in vzgoje na otrokov razvoj	22
4.2 Stiske staršev ob vstopu otroka v vrtec	24
4.3 Družina (mati) ali vrtec.....	25
5 OTROKOVA NAVEZANOST NA VZGOJITELJICO	27
5.1 Vzgojiteljica v vrtcu	27
5.2 Razvoj otrokove navezanosti na vzgojiteljico	28
5.3 Vloga vzgojiteljice.....	29

II. TEORETIČNI DEL

1 OPREDELITEV PROBLEMA.....	31
1.1 Cilj diplomske naloge	31
1.2 Raziskovalne hipoteze	31
2 METODOLOGIJA	32
2.1 Raziskovalna metoda.....	32
2.2 Vzorec.....	32
2.3 Instrument zbiranja podatkov	32
2.4 Postopek zbiranja podatkov	32
2.5. Postopek obdelave podatkov	33
3 REZULTATI IN INTERPRETACIJA PODATKOV	33
3.1 Čas, ko so matere začele razmišljati o varstvu za otroka	33
3.2 Dojenje in strahovi mater ob vstopu otroka v vrtec.....	34
3.3 Informacije o uvajanju otroka v vrtec.....	38
3.4 Doživljanje in občutja mater ob vstopu njihovega otroka v vrtec	40
3.4.1 Občutja mater v povezavi z vzgojiteljico predšolskih otrok.....	43
3.4.2 Trditvi, vezani na občutja mater v času, ko so bile v službi	45
3.4.3 Mnenje mater o pomenu vrtca za otroka.....	46
ZAKLJUČEK	48
LITERATURA IN VIRI.....	50
PRILOGA	52

UVOD

Otrok potrebuje nekoga, ki bo zanj skrbel. To vlogo v večini primerov prevzame prav mama. Ta je nedvomno prvi in najpomembnejši vzgojitelj ter osrednja osebnost v otrokovem razvoju. V prvem letu otrokovega življenja mati prilagodi celotno življenje otrokovim potrebam. Zanj skrbi, ga pestuje, umiva, oblači, ljubkuje itd. (Cugmas, 1998: 12). Med njima se krepijo čustvene vezi, gradi se zaupanje.

Mati in otrok sta tesno povezana že v času nosečnosti, ta vez pa se ne prekine niti po rojstvu. Vendar leto porodniškega dopusta hitro mine in običajno se mora mati vrniti nazaj na delovno mesto, otroku pa priskrbeti varstvo, ki bo v času njene odsotnosti varovalo njenega otroka. Možnosti za varstvo je veliko. Večina staršev se odloči za vzgojno-varstveno ustanovo – vrtec.

Vstop otroka v vrtec je pomemben korak tako zanj kot za njegove starše. Za otroka in njegove starše se začne novo obdobje. Otrok se znajde v novem okolju. Ob sebi nima več le mame in očeta, temveč se v njegovem življenju pojavijo nove osebe. Vsekakor je pomembno, da se otrok tam počuti varnega in sprejetega ter se z veseljem vrača. V strokovni literaturi velikokrat zasledimo, kako je odhod v vrtec stresen dogodek za otroka, vendar pa je stresen tudi za njegove starše. To je trenutek, ko se starši prvič zavejo, da se med njimi in otrokom tesna povezava počasi trga. V mnogih primerih stisko doživljajo predvsem matere, saj so bile še pred nedavnim v simbiotskem odnosu z otrokom. S katerimi strahovi se soočajo matere ob vstopu njihovega otroka v vrtec? Česa jih je najbolj strah? Zaposlene matere pogosto pripovedujejo, da jih obdajajo občutki krivde, ko prepuščajo svoje otroke vzgojiteljicam. Negotovost staršev začutijo tudi otroci, s čimer jim je bivanje v vrtcu oteženo. Zanima me, ali je matere strah, da otrok ne bo lačen, previt? Ali gre za globlje, včasih tudi nezavedne strahove? Je morda razlog v tem, da je mati nepripravljena pustiti otroka od sebe? Da bi dobila odgovore na navedena vprašanja, sem pripravila anketni vprašalnik za matere predšolskih otrok, katerega rezultate bom predstavila v diplomski nalogi.

I. TEORETIČNI DEL

1 OTROKOVA NAVEZANOST

»Otrok po rojstvu potrebuje koga, ki zanj skrbi: ga hrani, oblači, umiva, menja plenice in podobno. To pa ni vse. S to osebo vstopa otrok v prve socialne interakcije. Ta oseba ga gleda, mu govori, se mu smeji, otrok pa ji začne odgovarjati z opazovanjem, dotikanjem, premikanjem ustnic, gruljenjem in podobno. Ustvari se čustven odnos med otrokom in to osebo.« (Mussen, Conger, Kagan, 1980, povz. po Cugmas, 1998: 12)

1.1 Opredelitev navezanosti

Besedo navezanost uporabljamo v vsakdanjem govoru v bolj ohlapnem pomenu, kot ga ima ta v psihologiji. Pogosto se govori o navezanosti med človekom in živaljo ali pa o navezanosti otroka na teto ali soseda. Navezanost otroka na neko osebo obogati njegovo družabno sfero in priča o otrokovi pripravljenosti prenesti del nežnega čustva z ožje družine na širši družabni krog. O otrokovi navezanosti na starše se praktično ne sprašujemo, saj je samoumevno, da je otrok na starše navezan (Varjančič, 2007: 17).

Če nadaljujemo s pojasnjevanjem oziroma definiranjem pojma navezanosti, pomeni »navezanost« trajajoč intimen emocionalni odnos, ki se pojavi šele takrat, ko se prične ustvarjati »objektni odnos«. To je takrat, ko otrok prične prepoznavati osebo, ki mu nudi vso nego in emocionalno oporo. Navezanost je boljša takrat, ko se v odnosu spodbuja otrokova pot k samostojnosti. Tako je odveč bojazen, da se bo otrok »preveč navezal« in bo posledično zato »ostal odvisen«. Odvisen ostaja otrok z nesigurno navezanostjo v odnosu do objekta (npr. mame, očeta ...), ki tudi sam nima ustrezne gotovosti v trdnost odnosa, da bi lahko bil otroku v oporo za njegov lastni razvoj (Praper, 1992: 53).

1.2 Razvoj navezanosti

Prvi, ki je v psihologiji pisal o navezanosti, je bil angleški psihoanalitik John Bowlby (Varjančič, 2007: 17). Oblikoval je teorijo navezanosti, ki poudarja vlogo skrbi, ki jo mati v prvih letih po otrokovem rojstvu posveti otroku (Cugmas, 1998: 12). Teorija navezanosti je rezultat njegove klinične izkušnje med drugo svetovno vojno. Na Bowlbyja so vplivali psihoanalitična teorija, etologija (proučevanje živali v njihovih naravnih okoljih), njegove psihiatrične izkušnje in izkušnje, pridobljene pri delu z mladostniki z vedenjskimi težavami. Od psihoanalitične teorije je prevzel ideje o vnaprej določenih bioloških vzorcih instinktivnega vedenja pri novorojenčkih, kot sta sesanje in jok. Iz etologije je pobral koncept vtiskavanja, kjer mladiči nekaterih živali kažejo takojšnjo in nepovrnljivo navezanost (Payne in Walker, 2002: 139). Kasnejše raziskave na živalih so Bowlbyja privedla do zaključka, da je navezanost emocionalna potreba, ki je biološko pogojena in ne naučena (Klarin, 2006: 17). Na podlagi etoloških raziskav navezovanja pri živalih in opazovanja otrok s težavami na londonski psihoanalitični kliniki je sklepal, da je vez med otrokom in materjo ključnega pomena za zdrav razvoj (Papalia idr., 2003: 187). Na omenjeni kliniki je ugotovil, da imajo ti mladostniki pogosto za sabo težko zgodovino slabe nege ali družinskih motenj v otroštvu (Payne in Walker, 2002: 139).

Bowlby (povz. po Varjančič, 2007: 17) je trdil, da se med dojenčkom in materjo ustvarja navezanost, katere primarni smisel je preživetje. Bil je mnenja, da sta tako otrok kot mati razvila biološko potrebo po tem, da ostaneta v nepretrganem stiku drug z drugim. To je po vsej verjetnosti povečalo možnosti preživetja otrok, ker jim je bilo tako nekoliko zagotovljeno, da bodo nahranjeni, zavarovani pred hudim in da bodo ljubljene (Payne in Walker, 2002: 139). Novorojenček s svojim telesom in obrazom pošilja materi signale, na katere se mati intuitivno odzove s povečano skrbjo zanj. V materi poleg bioloških delujejo tudi psihološki dejavniki. Njeno odzivanje je odvisno od odnosov z drugimi in od podpore, ki jo prejema iz svojega okolja. Navezanost je odvisna od materine lastne izkušnje v zgodnjem obdobju življenja, kar se pri skrbi za otroka kaže v njenem razpoloženju, dostopnosti za otroka in v večjem ali manjšem občutku kompetentnosti. Izkušnje iz otroštva vztrajajo v obliki vzorcev navezanosti, ki jih imamo kot odrasli. Vendar pa za razvoj varne navezanosti ni dovolj le telesna skrb za otroka, temveč ljubezen in usklajeno ter pravočasno odzivanje na otrokove potrebe (Varjančič, 2007: 17–18).

Mati, ki se ni sposobna ustrezno odzvati na dojenčkove zahteve po pozornosti, lahko z ignoriranjem njegovih signalov vpliva na njegovo nadaljnje vedenje (Payne in Walker, 2002: 139).

Na osnovi svojih ugotovitev je Bowlby zaključil, da je prva navezanost osnova za vse nadaljnje navezanosti, ki jih človek v življenju formira (Batistič Zorec, 2006: 81). Da bi znali ljubiti druge, moramo najprej sami izkusiti pozitiven občutek ljubezni do nekoga. Separacija otroka od človeka, na katerega se je primarno navezal, po Bowlbyjevem mnenju škoduje otrokovemu duševnemu zdravju. Nekateri menijo, da gre pri osebah, ki ne čutijo krivde, ko koga prizadenejo ali ranijo, za odsotnost izkušnje zgodnje navezanosti. Navezanost pa je pomembna tudi zato, ker omogoča otroku, da se počuti dovolj varnega, da začne raziskovati svet okoli sebe, kar je zelo pomembno za njegov kognitivni razvoj (Payne in Walker, 2002: 140).

Bowlbyjeva teorija (povz. po Payne in Walker, 2002: 139) sloni na naslednjih najpomembnejših hipotezah:

1. Obdobje med rojstvom in petim letom starosti je občutljivo obdobje, ki je najprimernejše za navezovanje.
2. Navezovalna vedenja imajo funkcijo priklica mame k otroku. Mednje spadajo jok, smehljanje in kasneje sledenje mami ter ostajanje v njeni bližini.
3. Mati ali kdo drug, ki prevzema glavnino skrbi za otroka, je človek, na katerega se otrok primarno naveže.
4. Dojenčki vzpostavijo odnos navezanosti na enega človeka.
5. Ko se navezanost med otrokom in tem človekom enkrat formira, bo ostala.

1.3 Bowlbyjeva teorija

Po Bowlbyjevi teoriji poteka razvoj navezanosti v štirih fazah:

Navezanost se razvija relativno nespremenjeno, in sicer od prvih signalov v obliki joka in smeha do navezanosti na več oseb. V prvih nekaj mesecih ti signali niso diskriminatorni, zato se ta faza razvoja navezanosti imenuje **faza nediskriminatornega odzivanja na ljudi**. Takrat se otrok na ljudi odziva z nasmehom (Klarin, 2006: 17). Otrok opazuje človeški obraz, ki že po rojstvu bolj pritegne njegovo pozornost kot drugi vidni dražljaji. Okoli šestega tedna starosti se pojavi socialni smehljaj. Otrokova vedenja, kot so jok, refleksi požiranja, sesanja, prijemanja in objemalni refleks, služijo temu, da se odrasli odzove na njegove potrebe. Po Bowlbyjevem mnenju (povz. po Batistič Zorec, 2006: 80–81) ta vedenja predstavljajo vzorce navezanosti, ker pripomorejo k interakciji otroka z materjo. Ko se ljudje odzivajo na te signale, jih otroci spodbujajo, da z njimi ostanejo v tesnem stiku (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004: 263).

V drugi fazi, ki traja od otrokovega tretjega do šestega meseca, začne otrok svojo **pozornost usmerjati k domačim** odraslim. Otrok v tuj obraz le strmi, medtem ko se na poznanega odziva z nasmehom, vokaliziranjem, prijemanjem (Batistič Zorec, 2006: 81).

V tretji fazi, ki traja od šestega meseca do tretjega leta, se **formira intenzivna primarna navezanost**. Otrok pokaže navezanost na eno osebo, največkrat na mater, ki najpogosteje zadovoljuje njegove potrebe in povzroča ugodje (povz. po Batistič Zorec, 2006: 81). Znake navezanosti prikazuje otrok v odnosu z materjo in negotovostjo v navzočnosti neznane osebe. Veselje ob materini prisotnosti in protest ob njeni odsotnosti Bowlby razlaga s protestom zaradi ločitve (separacijski strah). V istem času se pojavita anksioznost in strah v navzočnosti neznanih oseb – strah pred tujci (Klarin, 2006: 18). Otroci na tujce različno odreagirajo. Nekateri zaskrbljeno in nastrojeno, drugi z glasnim jokanjem. Otrokov odziv je v marsičem odvisen od materinega. Otrok se bo hitreje pomiril, če bo mati ob tuji osebi mirna in če jo bo v sebi pripravljena sprejeti medse in otroka (Varjančič, 2007: 20). Do tretjega leta otrok ves čas kaže željo po bližini osebe, na katero je navezan. Ko že hodi in govori, ji sledi ali jo pokliče, če je ne vidi. Med raziskovanjem okolja se pogosto vrača v materino bližino, da preveri, če je še vedno

tam. Bowlby (povz. po Batistič Zorec, 2006: 81) je menil, da kažejo več anksioznosti in negotovosti pri raziskovanju okolja tisti otroci, ki niso razvili zaupanja v svoje matere, da bo vedno tam, ko jo bodo potrebovali.

V četrti fazi, ki traja od tretjega leta do konca otroštva, otrok ne potrebuje več osebe, na katero je navezan, ves čas ob sebi (povz. po Batistič Zorec, 2006: 81). Bowlby (1982, povz. po Cugmas, 2003: 66) je zgodaj odkril, da imajo dojenčki več kot enega skrbnika in da zato obstaja možnost, da razvijejo multiplo navezanost. Horvat in L. Magajna (1987: 115) navajata, da otrok po obdobju specifične navezanosti na eno osebo začenja kazati navezanost tudi na druge osebe, ki zanj skrbijo oziroma se z njim družijo. Odnos navezanosti se razširi najprej na kako drugo osebo, nato pa na več oseb. V 18. mesecu je tako večina otrok navezanih na več ljudi (starše, stare starše, sorojence, sorodnike, vzgojiteljice itd.). Malo otrok je v tej starosti navezanih le na eno osebo. To obdobje imenujemo obdobje večkratne ali multiple navezanosti. Praper (1992: 115) navaja, da je omenjena navezanost nekoliko drugačna od navezanosti na mater. Ta navezanost se običajno izraža prek gibalnih iger.

1.4 Raziskave navezanosti po Ainsworthovi

Tudi Bowlbyjeva asistentka Mary Ainsworth je proučevala navezanost, zlasti pa primerjavo med kulturami, in sicer pri afriških in ameriških otrocih. Ugotovila je, da razvoj navezanosti poteka podobno ne glede na kulturo (Batistič Zorec, 2006: 82). Proučevala je postopek preverjanja interakcije med materjo in otrokom, tako imenovani test »**tuje situacije**«. V strokovni literaturi večkrat zasledimo omenjeni postopek. Problem otrokovega obnašanja pri ločitvi od staršev in pri ponovnem snidenju z njimi je pritegnil številne raziskovalce otrokovega razvoja. Pri izvedbi »tuje situacije« obstajajo razlike, a bistvo postopka se ohranja. Pri postopku »tuje situacije« so raziskovalci opazovali otrokovo reagiranje na odsotnost matere oziroma na ponovno snidenje z njo v nepoznanem laboratoriju pri starosti otrok od 12 do 18 mesecev. S pomočjo omenjene raziskave so ugotavljali kakovost otrokove navezanosti na mater in ali ima otrok občutek varnosti v odnosu do matere ali ne. Postopek »tuje situacije« poteka tako, da otrok skupaj z materjo vstopi v neznano laboratorijsko okolje, ki je opremljeno z igračami, prilagojenimi otrokovi starosti. Čez nekaj časa mati odide, raziskovalci pa opazujejo vedenje otroka ob njenem odhodu. Ko se mati vrne, raziskovalci ponovno opazujejo obnašanje otroka ob materinem prihodu (Cugmas, 1998: 16).

Na osnovi otrokovega obnašanja v raziskavah »tuje situacije« so Ainsworthova in sodelavci (povz. po Cugmas, 1998: 17) prišli do ugotovitve, da obstajajo tri kategorije, ki izražajo kakovost navezanosti, in sicer: varnost, izogibanje in upiranje oz. ambivalenca, kot jo nekateri avtorji imenujejo. Ker nekateri avtorji dodajajo še kategorijo kontroliranje/neorganiziranost, bomo v nadaljevanju opisali vse štiri kategorije.

Otroci, razvrščeni v kategorijo **izogibanje**, se v tuji situaciji izogibajo stikom z materjo, še posebej, ko občutijo stres. Izražajo nižjo stopnjo stresa zaradi ločitve od matere kot drugi otroci. Velikokrat so jezni in se ne zatečejo k materi, ko nekaj potrebujejo. Ob ponovnem snidenju jo ignorirajo in tudi na druge osebe so le redko pozorni. Kot poudarjajo Sroufe, Cooper in De Dart (1996, povz. po Cugmas, 1998: 18), je ignoriranje staršev ob ponovnem snidenju z njimi normalno, če ločitev traja nekaj tednov, a ne, če traja le nekaj minut.

Otroci, razvrščeni v skupino **varnost**, so zelo neenotna skupina, zato so v tuji situaciji različno reagirali. A kljub temu je značilnost teh otrok, da jim mati daje varno zatočišče. V prisotnosti matere veliko samostojno raziskujejo in izražajo pozitiven odnos do nje. Med raziskovanjem okolja jo zapustijo, a se občasno vračajo k njej po potrditev.

Otrokom, razvrščenim v skupino **upiranje** (ambivalenca), matere ne dajejo dovolj občutka varnosti, da bi lahko svobodno raziskovali. V tuji situaciji se ne morejo odlepiti od matere, da bi si ogledali zanimive igrače, ki so v sobi. Včasih jih je strah še pred materinim odhodom. Tudi ko se oddaljijo od matere, jih že nepomembna stvar ali dejanje lahko zmede, da se spet zatečejo v njeno naročje. Ko jih mati za kratek čas zapusti, so zelo razburjeni in kažejo silen stres. Pri ponovnem snidenju običajno iščejo stik z njo, lahko pa kažejo tudi ambivalenco (nihajo med jezo, zavračanjem stikov in med privijanjem k materi, odvisnostjo od nje ter vzdrževanjem stikov z njo) ali upiranje (mater potiskajo stran od sebe, jo brcajo, izražajo jezo, sovraštvo). Kljub ponovni bližini matere se zaradi prejšnje ločitve od nje težko potolažijo in se obnašajo tako, kot da od matere ne bi mogli dobiti tistega, kar potrebujejo.

Main in Solmon (1986, povz. po Papalia idr., 2003: 188) navajata, da so kasnejše raziskave pokazale, da obstaja tudi kategorija **kontroliranje/neorganiziranost**. V to kategorijo so razvrščeni otroci, ki kažejo nenavadno, nasprotujočo si, zbegano, zmedeno, neorientirano in prestrašeno obnašanje tudi v primeru, da je mati prisotna. V to kategorijo raziskovalci običajno uvrstijo otroke, ki jih ni mogoče razporediti le v eno izmed preostalih kategorij, saj nimajo enotne strategije obnašanja (Cugmas, 1998: 19). Opisana kategorija se po navadi pojavi pri dojenčkih tistih mater, ki so neobčutljive, vsiljive ali zlorablajo svoje otroke (Papalia idr., 2003: 188).

Z mnenjem Ainsworthove, da je navezanost odvisna le od odnosa matere do otroka, se nekateri raziskovalci niso strinjali. Kagan (povz. po Batistič Zorec, 2006: 82) je mnenja, da je zelo pomemben otrokov temperament in da so otroci, ki niso pokazali vznemirjenosti ob materinem odhodu, prirojeno manj plašni.

2 TEORIJA OBJEKTNIH ODNOSOV MARGARET MAHLER

Preden opišem teorijo objektivnih odnosov, je treba definirati objektivni odnos. Izraz objektivni odnos označuje način subjektivnega odnosa s pomembnimi drugimi osebami, v katerem subjekt gradi svoj lastni psihični aparat. Izraz »objekt« še danes moti nepoznavalce. Zdi se, da zmanjšuje pomen pozicije, ki nam je sveta – pozicija matere. Zaradi svoje pomembnosti je mati objekt otrokovega interesa, pričakovanj, hrepenenj in fantazij (Praper, 1996: 23–24).

Teorija objektivnih odnosov predstavlja življenjsko delo Margaret. S. Mahler, v katerem avtorica piše o razvoju procesa separacije (ločitve) in individualizacije (Cugmas, 1998: 14). Proces bi lahko opisali kot pot od odvisnosti do tiste stopnje samostojnosti, ko otrok psihološko postane individuum. To pomeni, da razvije svoj lastni psihični aparat do stopnje zavedanja samega sebe kot posameznika. Trenutku, ko to doseže (okoli tretjega leta), Mahlerjeva pravi »psihološko rojstvo«. Energijo za to rojstvo pa otrok najde v simbiozi¹ (Praper, 1992: 57).

M. Maher navaja štiri stopnje razvoja separacije in individualizacije. Prvo stopnjo imenuje **diferenciacija**. Otrok začne najprej ločevati med ljudmi in predmeti v okolju. Po šestem mesecu je sposoben ločevati med materjo in drugimi člani družine, ne loči pa še sebe od matere. Če le-ta izgine iz njegovega vidnega in slušnega polja, lahko otrok zaradi tega občuti strah pred lastnim izničenjem. Približno pri osmih mesecih starosti pa spozna, da z materjo nista eno. Če matere ne vidi in ne sliši, se lahko pojavi separacijski strah, strah pred izgubo matere. Tisti otroci, ki te faze ne razvijejo dobro, lahko tudi kasneje v življenju kažejo željo po zatekanju v simbiozo (Cugmas, 1998: 14).

Drugo stopnjo, ki se pojavi okoli prvega leta otrokove starosti, imenuje **practiciranje**. V tem času otrok postane bolj gibljiv (otrok običajno shodi). Za otrokov spoznavni razvoj pa je značilna stopnja eksperimentiranja. Otrok se samoiniciativno kdaj pa kdaj oddalji od matere (prav tam). Practiciranje otroku prinese marsikatero zastrašujočo izkušnjo, kadar opazi, da se je na nekem mestu znašel sam, torej brez objekta navezanosti (Praper, 1996: 101).

¹ Podrobneje o simbiozi v naslednjem podpoglavju.

Tretja stopnja razvoja separacije in individualizacije je **približevanje** ter traja približno do otrokovega tretjega leta. Z oddaljevanjem od matere otrok povzroča situacije, ki izzovejo separacijski strah; zato se k materi pogosto zateče, da razreši bojazen (Mahler, Pine in Bergman, 1975, povz. po Cugmas, 1998: 14). Praper (1996: 101) meni, da občasni telesni stik otroka napolni z energijo in pogumom za njegove motorične podvige.

Tretje leto je čas olajšanja, čas, ko otrok ne potrebuje več staršev v vlogi pomočnikov pri tolažbi in iskanju varnosti. Dosedanjo starševsko skrb otrok »ponotranji«, jo »vgradi« vase. Zdaj se počuti varnega in največkrat se potolaži kar sam (Varjančič, 2007: 30).

2.1 Simbioza

Otrok takoj po rojstvu naveže tesen telesni stik z materjo, ko ga ta pestuje, doji, prižema na prsi, preoblači in poljublja. Vsi ti telesni stiki z materjo zbujejo v otroku občutek ugodja (Košiček in Košiček, 1975: 227). V prvih dveh mesecih življenja je otrok popolnoma nesposoben za samostojno življenje. Ker ni sposoben ustvarjati stikov z okoljem, lahko to obdobje imenujemo obdobje avtizma. Nato pa se razvije simbioza med materjo in otrokom (Cugmas, 1998: 13). Z obdobjem avtizma raziskovalci označujejo otrokovo nezmožnost, da bi ustvarjal stik navzven, kar pa ne pomeni, da je motorično in senzorično neaktiven. Novorojenček je psihično z materjo zlit v eno, in to mu nadomešča gotovost, ki jo je imel prej, ko je bil še biološko povezan. Zamenjavo za popkovino najde v svoji zmožnosti zaznav, prek katerih vzpostavlja odnos (Praper, 1992: 42).

M. Miller (1992: 232) definira simbiozo kot »sožitje dveh, ki imata v tem odnosu obojestransko korist in eden brez drugega ne moreta živeti. Simbioza je v duševnem razvoju normalna faza otroka v oralnem stadiju, ko je telesno in duševno odvisen od materinskega lika. Je tudi skrajna, nevrotska vzajemna odvisnost dveh ljudi«. V psihološkem pomenu besede pa je simbioza le metafora, ki označuje stanje psihičnega aparata, ko ta ne loči med »jaz« in »ne jaz«, ko v določenem obdobju ni meje v odnosu med materjo in otrokom (Praper, 1992: 44).

Simbioza se razvije med materjo in otrokom kot nadomestek izgubljene biološke vezi po prvih dveh mesecih otrokovega življenja izven maternice. V izkušnjo simbioze otrok vrašča korenine svoje navezanosti. Praper (1992) opozarja, da ne smemo mešati med fenomenom navezanosti in simbioze. Simbioza je značilnost spoznavno-emocionalnega in deloma fiziološkega življenja v obliki zlivanja v eno. Dobra simbioza dovoljuje prehod v trdno navezanost, kar nato omogoča postopno razhajanje med otrokom in njegovim primarnim objektom. Simbioza je ena najpomembnejših izkušenj v življenju, saj je od nje odvisno otrokovo vključevanje v svet in njegova notranja psihična struktura. Simbioza pomeni tudi izmenjavo v diadnem odnosu, medtem ko je navezanost prenosljiva in jo je mogoče širiti (prav tam: 45–54). Simbioza z materjo daje otroku občutek varnosti, ki pa je temelj kasnejšega zaupanja v ljudi in vase. Objekt – mati je nekakšen ščit med otrokom in okoljem, zato je bistvenega pomena, da ima otrok možnosti za razvoj čustvenih vezi z eno stalno osebo (Cugmas, 1998: 13). Kadar simbioza ni dobra, lahko to pusti posledice v otrokovi osebnosti. V primerih, ko se mati na otrokovo stanje ne odzove z ustreznim materinskim odzivom, ostaja otrok osamljen, nepotešen, lačen in izpostavljen bojaznim. V tem primeru mu mati ni ščit pred okoljem. Za neuspešno simbiozo ne moremo kriviti matere ali otroka, saj se simbioze ne naučimo. Živimo jo tako, kot smo jo izkusili kot otroci (Praper, 1992: 49).

2.2 Dojenje kot barometer kakovosti navezanosti in simbioze

V otrokovem prvem letu življenja, ko se senzorično odziva predvsem s predelom ust, je najpomembneje, da razvije sposobnost sprejemanja. Pri tem ne gre le za sprejemanje hrane, saj je, ko se ustvari relacija, pomembno, da otrok z materinim mlekom sprejme tudi ljubezen. Z materinim mlekom otrok pije izkušnjo zaupanja ali nezaupanja. Ko dojenček že dovolj časa doživlja ugodje ali neugodje, postaja diferenciacija boljša, obenem pa se na tej osnovi razvijajo emocije. Za otroka je pomembno, da je pri dojenju aktiven. Dobro mora prijati in sesati. Po mnenju stomatologov to krepi mišice čeljusti in otroka po tej poti tudi oblikuje (Praper, 1992: 55).

Po rojstvu ima otrok še dolgo časa potrebo po zelo tesnem stiku s svojo mamo. Idealen način za to je dojenje. V strokovni literaturi prebiramo o prednostih, ki jih ima dojenje za otroka. Materino mleko vsebuje potrebne hranilne snovi, ki otroku omogočajo večjo odpornost (Berič, 1987: 15). V prvem letu otrokovega življenja dojenje koristi tako telesnemu kot psihičnemu zdravju (Košiček in Košiček, 1975: 228). Dojenje spremlja govorica dotika, ritma, vonja in okusa. Poleg vonja, okusa in dotika se gradi govorica oči, saj je dojenček med sesanjem najpogosteje zazrt v materine oči, s čimer se ustvarja potreben konstanten odnos v paru – diadi. Z vidika mentalne higiene je torej pomembno – čeprav hranjenje poteka s pomočjo stekleničke –, da ga vsaj prvih šest mesecev hrani ena oseba – najbolje mati, če ima z otrokom dober stik. Otroka bo prav tako vzela v svoje naročje, kot če bi ga dojila, in mu tako omogočila, da gibalna in taktilna komunikacija ter govorica oči tečejo kot pri dojenju (Praper, 1992: 55–56). Pomembnosti dojenja so se zavedali tudi v času med šestnajstim in osemnajstim stoletjem, ko so zdravniki in duhovščina po Evropi ter v ameriških kolonijah nagovarjali matere, naj dojijo svoje otroke in s tem zmanjšajo stopnjo smrtnosti dojenčkov. Tudi po zaslugi Rousseaujevih del, ki je povzdigovala vrline družinskega življenja, je dojenje spet postalo priljubljeno (Papalia idr., 2003: 43).

Med samim dojenjem, ob zdravem odnosu, doživlja mati ob otrokovem sesanju veliko telesnega ugodja. Ko začne otrok uporabljati svoje zobe za to, da bi bolje držal in zadržal bradavico dojke, se to spreminja v neugodje, zato ga mati kdaj pa kdaj na hitro odstavi. Takšno dogajanje prinese izkušnjo, da je njegova aktivnost destruktivna (Praper, 1992: 56).

Vprašanje režima hranjenja ni nepomembno. Mati mora omogočiti, da otrok občuti potrebo za hrano. To ga namreč spodbuja, da aktivno uporablja signale. Pri tem je najbolje s postopnim odlaganjem zadovoljitve hranjenja utiriti v določen ritem. Tako neboleče steče socialno učenje. Tudi odstavljanje od prsi ne sme biti preveč nenadno. Po šestem mesecu naj bi mati ponudila otroku nove, dodatne možnosti, nove okuse in nove variante hranjenja – stekleničko, pitje iz kozarca, hranjenje z žličko. Pomembno je, da pride pobuda za odstavljanje iz materine strani. Kadar je bilo dojenje uspešno, pomirjujoče za oba, odvajanje (takrat, ko to otroku nekje po devetem mesecu potrjuje njegov napredek) navadno ni boleče, čeprav lahko v otroku izzove tudi jezo (prav tam).

Dojenje je lahko tudi znak podaljšane simbioze. Kadar mati vztraja pri dojenju in po šestih mesecih ali celo še kasneje otroku ne odpira novih možnosti, se mora vprašati, ali tega morda ne počne iz lastnih potreb, ali ne zapira otroka v krog simbioze. V takih pogojih se lahko navezanost spreminja v odvisnost, otrokov impulz po aktivnosti pa zamenja poza pasivnih pričakovanj. Kadar sta mati in otrok ujeta v takšen »vampirski« tip simbioze, utegne otrok odstavljanje od prsi doživeti kot olajšanje, osvoboditev iz kletke (prav tam: 57).

3 NEUSTREZNA NAVEZANOST MED MATERJO IN OTROKOM

Otroku je materina ljubezen nadvse potrebna, saj se bo le tako lahko psihično uspešno razvijal. Če bo ljubezen naravna, iskrena in pravilno usmerjena, bo dosegla svoj namen. Materinska nežnost do otroka je naravna le takrat, ko v njej ne zasledimo nobenega pretiravanja, izumetničenosti, sentimentalnosti in drugih bolezenskih čustev. Čustva so iskrena, če izvirajo iz skrbi za svojega otroka, in to brez nezavednih egoističnih nagnjenj ter želja, da bi si mati s pomočjo otroka uredila svoje čustvene težave ali potrebe, da bi v otroku našla nadomestilo in tolažbo za svoja razočaranja v življenju. Mati bo ljubezen do otroka pravilno usmerjala, če bo v ospredju videla otrokove potrebe in interese. Takšna mati bo pomagala svojemu otroku k uspehu v življenju (Košiček in Košiček, 1975: 232). Vendar pa je za mater vzpostavitev simbioze pomembna in včasih prav nič enostavna naloga. Ustvariti otroku gnezdo, iz katerega bo lahko nekoč poletel, ga zapustil, je že samo po sebi protislovna ideja, ki je tem hujša, če vemo, da je tudi materi toplo v simbiotični ljubezni z otrokom (Praper, 1992: 45).

Na otroka v procesu razvoja negativno vpliva neobčutljivost matere do otrokovih potreb in iniciative ter zavračanje njegove potrebe po bližini. Negativni vpliv ima med drugimi tudi pretirano ščitenje otroka in ponujanje pretiranega čustvenega stika ravno takrat, ko otrok pokaže zahtevo po možnosti za raziskovanje (Cugmas, 1998: 63).

Bowlby (1969, povz. po Cugmas, 1998: 63) v svoji teoriji navezanosti poudarja, da je zelo pomembno, da mati s svojim vedenjem omogoča otroku vzpostavitev ravnotežja med uresničevanjem potrebe po navezanosti, ki otroku omogoča psihično in fizično varnost, in hkrati uresničevanjem potrebe po raziskovanju, separaciji ter individualizaciji.

3.1 "Vampiriska" simbioza

Pedagog Kroflič (1997: 271–272) v svojem delu omenja, da se matere ob odsotnosti očeta in stalnih opozoril glede »zdrave vzgoje otrok« večkrat znajdejo v izrazito stresni situaciji. Muči jih tesnoba, ker ne vedo, ali bodo znale pravilno ravnati s svojim otrokom, in občutek krivde, ker za otroka nimajo dovolj časa. Najpogostejša reakcija je pretirana popustljivost in celo podkupovanje otroka, kar samo še poglobi simbiotsko zvezo. Ko pa otrokov razvoj zahteva postopno ločevanje in osamosvajanje, se mnoge matere ustrašijo, da bodo za vedno zgubile svojega otroka. Zato poskušajo simbiozo na silo ohraniti in analitiki takšno vrsto odnosa imenujejo «vampiriska» simbioza oziroma narcistična zasedenost. Lash (1986) meni, da zaradi odsotnosti očeta poskuša mati postati idealni roditelj, odsotnost spontanega čustva do otroka pa nadomešča s preveliko skrbjo, ki duši otroka.

V »vampirski« simbiozi se tako mati ujame v past otrokove prikupnosti, se z njim zlije tako močno, da ji simbiotični odnos pomeni vse. Takrat bolj mati potrebuje otroka za ohranjanje simbioze kot obratno. Navadno se to pripeti tistim materam, ki same niso uspele oblikovati dobre lastne identitete. Živeti pričnejo prek otroka in če bi ga izgubile, bi to pomenilo enako kot izgubiti lastno življenje. V psihološkem pogledu tako prične mati "sesati otroka". V simbiotični izmenjavi zasede mesto otroka, ki sesa, namesto da bi bila mati, ki doji. Ljubosumna je na vse ljudi, za katere se otrok zanima, na vse, kar bi ga odvrčalo od nje. Takšna simbioza vključuje fantazije, da si s požiranjem drugega podaljšuješ lastno življenje in jemlješ za svoje lastnosti drugega (Praper, 1992: 45–46).

3.2 Separacijska anksioznost matere

Separacijska anksioznost je definirana kot neprijeten emocionalni občutek, povezan z izkušnjo ločitve od otroka. Kaže se kot materina skrb, žalost ali krivda. Kot sem že omenila, je zelo pomembno, da mati s svojim vedenjem otroku omogoča vzpostaviti ravnotežje med uresničevanjem potrebe po navezanosti in hkrati uresničevanjem potrebe po raziskovanju, separaciji ter individualizaciji. Po teoriji navezanosti naj bi bila močna materina separacijska anksioznost v najzgodnejšem obdobju, ko je otrok še dojenček, normalna. Povsem drugače pa naj bi bilo po otrokovem tretjem letu starosti. Vloga zdrave separacijske anksioznosti pri materi se spreminja od fizične bližine in stalnega nadzorstva dojenčka do prepoznavanja starostno primernih potreb po samostojnosti njenega malčka. To pomeni, da stopnja separacijske anksioznosti mater upada od otrokovega rojstva do šestih let njegove starosti (Cugmas, 1998: 59–70). Kot poudarja Mahlerjeva s sodelavci (1975, povz. po Cugmas, 1998: 64), je materina sposobnost vzdrževanja razlike med otrokovimi potrebami in svojimi lastnimi potrebami pogoj, da otrok loči sebe od matere na spoznavnem in čustvenem področju.

Obstajajo matere, ki so do otroka premalo občutljive, pa tudi take, ki zaradi razvoja separacije pri otroku občutijo preveliko anksioznost. Pa vendar, kateri so razlogi za to, da so matere premalo občutljive do svojih otrok? Avtorici Crockenbergova in Litmanova (1991, povz. po Cugmas, 1998: 64) opozarjata na vlogo materinih zgodnjih izkušenj z lastno materjo. Materin občutek sprejetosti od lastne matere naj bi bil tesno povezan s tem, ali njen otrok izraža občutek varnosti ali anksioznosti. Vendar pa navezanost odraslih posameznikov na lastne starše ni odvisna le od izkušenj, temveč tudi od posameznikovega razumevanja in razlaganja teh izkušenj oziroma od tega, kakšni interni delovni modeli so se razvili na osnovi teh izkušenj. Kljub težavnim preteklim izkušnjam je lahko mati sposobna oblikovati ustrezno navezanost s svojim otrokom. Raziskave so pokazale, da ima pomembno vlogo tudi materino zadovoljstvo z odnosom s partnerjem in s kakovostjo otrokove navezanosti nanjo. Mati, ki je s svojim zakonom zadovoljna in ki ji partner pomeni čustveno ter praktično podporo, je bolj občutljiva do otroka, kar se odraža v otrokovi navezanosti nanjo (Cugmas, 1998: 64–68). Bowlby (povz. po Cugmas, 1998: 70) meni, da matere, ki občutijo močno separacijsko anksioznost, v otroštvu niso doživele takšne navezanosti na starše, ki bi jim omogočala razvoj občutka varnosti. Zaradi pomanjkanja občutka varnosti v

odnosu do svojega otroka izražajo pretirano potrebo po navezanosti in bližini. Tako otroka ne spodbujajo k raziskovanju, separaciji in individualizaciji. Zagotovo pa ima pomembno vlogo tudi sociokulturno okolje, v katerem mati živi, in njena socialna vloga (Cugmas, 1998: 70).

Z občutkom krivde se mati največkrat sreča, ko se po prenehanju porodniškega dopusta vrne nazaj na delovno mesto. Ker svojega otroka prepušča varuški, večkrat pri ločitvi sebi in varuški otežuje situacijo. Ko pride po otroka, jo njena krivda obdaja kakor megla. Včasih se ob prevzemu otroka krčevito oprime, pretirava z materinsko skrbjo, mu kupuje preveč igrač, izogiba se kaznim. Vendar pa naj bi mati z občutkom krivde dosegla ravno nasprotno od tistega, kar želi. Otrok ta občutek zazna in ga izrazi ravno takrat, ko jo to najbolj prizadene. Če svojemu otroku pošiljamo signale, s katerimi mu sporočamo, naj nas kar kaznuje, bo to pač storil – kajti z njihovega zornega kota bo upravičeno naredil natančno tisto, kar želimo sami. Krivda, ki jo otroku uspe zaznati, pa zmanjšuje materino avtoriteto, otežuje njeno navezanost in slabi njeno samopodobo (Gurian, 2000: 103).

E. Hock (1980, povz. po Cugmas, 1998: 59) prav tako ugotavlja, da imajo neugodne interakcije s svojim otrokom zaposlene matere, ki občutijo anksioznost zaradi zapuščanja otroka v času odhoda na delo. Mati, ki meni, da je edino ona sposobna pravilno skrbeti za otroka in ki čuti krivdo zaradi ločitve od otroka, bo verjetno, če bo imela možnosti, ostala doma pri svojem otroku. Če se bo zaposlila, bodo njeni občutki in stališča v nasprotju z zahtevami zaposlitve, ta konflikt pa bo negativno vplival na njen odnos do otroka (Cugmas 1998: 59). Po mnenju Hoffmana (1974) so zaposlene ženske enako dobre matere kot nezaposlene in včasih celo boljše. Vendar je pri zaposlenih materah pomembno, da so s svojim delom zadovoljne, da se ne počutijo krive, ker delajo, in da imajo na voljo dober sistem varstva ter skrbi za otroka (Batistič Zorec, 2003: 278). Avtorji Stifter, Coulehan in Fish (1993, povz. po Cugmas, 1998: 59) povzemajo po drugih avtorjih, da matere, ki zaradi ločitve od otroka občutijo anksioznost, preveč varujejo otroka, kar negativno vpliva na otrokov razvoj.

3.3 Zloraba materine ljubezni

Med materjo in otrokom vlada hierarhičen, intimen, medčloveški odnos, za katerega je značilna večja moč matere in šibkejša moč otroka. Mati ima nad otrokom določeno moč in oblast, kar lahko tudi zlorabi za lastne cilje, ki niso otrokovi cilji, in mu z njimi celo škoduje. Zato materinstva ne moremo ocenjevati samo na osnovi količine ljubezni, ampak tudi na osnovi njene kakovosti. Brajša (1987) meni, da je krivično, da bi za zlorabo materinske ljubezni krivili samo eno stran, to je mater ali otroka. Gre za obojestranski krožni proces, v katerem so krivci in žrtve na obeh straneh. Brajša (prav tam) se je v svoji knjigi glede materinske ljubezni oprl na nemškega socialnega psihoanalitika Horsta E. Richerja, ki govori o treh oblikah možnih zlorab materinske ljubezni. V vseh treh oblikah interesi matere prevladujejo nad interesi otroka. Mati zadovoljuje svoje in manj otrokove interese (prav tam: 56–57).

Narcisoidna zloraba materinske ljubezni

Pri narcisoidni zlorabi je odnos med materjo in otrokom namenjen zadovoljevanju materinih potreb, utrjevanju njene osebnosti ter izpolnjevanju njenih pričakovanj. To naj bi bilo nadomestilo za tisto, kar je zamudila oz. česar ji ni uspelo uresničiti. Otrok služi predvsem temu, da daje smisel materinemu in ne lastnemu življenju. Neuspešen otrok lahko postane objekt materine narcisoidne zlorabe, če ta na osnovi otrokovih težav in neuspešnosti hrani svojo narcisoidno potrebo po razkazovanju lastne moči ter uspešnosti (prav tam: 57–58).

Transferna zloraba materinske ljubezni

Tudi transferna oblika naj bi bila v družinah pogosta. Transfer pomeni podzavestno izkrivljanje in zlorabljanje trenutnega aktualnega ter konkretnega odnosa, ki služi za razreševanje nekega drugega, prejšnjega ali sedanjega paralelnega odnosa z neko tretjo osebo, s katero odnosa nismo dokončali ali razrešili. Tisti, ki ga transferno zlorabljam, je navadno bolj dostopen, bolj primeren in manj nevaren kot tisti tretji iz prejšnjega ali paralelnega odnosa. Otrok se spreminja v "deklico za vse", je vedno pri roki in materinska skrb za otroka, ki jo družba vedno poudarja, se spreminja v trajno dovoljenje, da lahko mati stresa na otroka tako pozitivna kot negativna čustva,

ki jih ni uspela izraziti v resničnih odnosih z resničnimi tretjimi osebami. Na ta način otroka ali preveč ljubi ali preveč sovraži, ga pretirano hvali ali pretirano kaznuje. Otrok se pri takšni transferni zlorabi prežgodaj spreminja v odraslega partnerja, ki ga mati obremenjuje s problemi, kakršnim ni kos. Ne dovoljuje mu odrasti, da bi lahko še naprej služil zadovoljevanju njenih transfernih potreb. Mati na tak način obravnava otroka kot lastnega roditelja, z njim tekmuje kot s svojim starejšim bratom ali sestro, z njegovo pomočjo razrešuje spore z možem in tako postaja otrok sredstvo za ohranjanje materinega zakona. Če to prestopi določene meje, to postane otroku pretežko breme, upočasni in izkrivlja njegov razvoj ter preprečuje njegovo normalno odraščanje (prav tam: 58–59).

Paranoidna zloraba materinske ljubezni

Pri tej vrsti zlorabe materinske ljubezni se otrok spreminja v materinega zaveznika proti nekemu tretjemu, ki naj bi ogrožal mater. Pojem paranoidnosti uporablja Brajša (1987) za vse tiste več ali manj normalne in vsakdanje subjektivne doživljaje, občutke nezaupanja ter ogroženosti, ki so več ali manj značilne za vsakogar izmed nas. Za vse nas je pomembno, da imamo ob sebi nekoga, ki nas bo podpiral in se boril skupaj z nami. Na podlagi tega se lahko vsaka mati čuti ogroženo, postane na nek način paranoidna in vplete v svojo igro otroka kot najbolj zvestega zaveznika. Otroka ima rada pod pogojem, da je na njeni strani, da ima iste sovražnike kot ona in da ji v tem boju pomaga. Tako je otrok materin idealni in najbolj dostopen zaveznik, ker je od nje odvisen. Pri tem se mati ne ozira na to, ali to zavezništvo koristi otroku, njegovim potrebam in prepričanjem (prav tam: 59–60).

Vse tri oblike zlorabe materinske ljubezni so posledica negotove matere, ki je neuspešna in nezaupljiva do okolja, nemočna ter se čuti ogroženo. Takšna mati skuša svojo negotovost oz. konfliktnost in občutek ogroženosti, ki izhaja iz okolja, reševati v odnosu z otrokom, namesto da bi vse te svoje probleme reševala na odraslem, partnerskem nivoju. Med materjo in otrokom se razvija medsebojni krožni proces, kar pomeni, da ne gre samo za mehanizem materine zlorabe otroka, ampak tudi za mehanizem otrokove zlorabe matere. Oba se znajdeta v zapleteni igri, ki za mater in njenega otroka postane breme. Iz te igre se oba težko osvobodita. Mati in otrok se tega večinoma ne zavedata. Zloraba materinske ljubezni je povezana z materino neenakopravnostjo in

nezadovoljstvom v njenem krogu odraslih. Gre za povezanost materinstva z drugimi materinimi podsistemi, ki izhajajo iz njenega zakona, družine, iz katere mati izhaja, njenih prijateljskih, poklicnih in družbenih podsistemov, torej iz celotnega materinega interpersonalnega ekosistema. Mati kot žena in osebnost ne more ter ne sme biti samo mati in nič drugega. Popolno zlivanje materine osebnosti z materinstvom škodi njej in otroku, saj je to tisto, kar pripelje do materine zlorabe otroka ali otrokove zlorabe matere (prav tam: 60).

4 VRTEC

Vrtec je vzgojno-varstvena ustanova, ki ima za otroka izreden pomen. Služi predvsem otroku in njegovim potrebam. V vrtcu otrok razvija samostojnost, spoznava sebe in druge ljudi, ki ga obkrožajo. Vrtec mu nudi možnosti za spodbujanje radovednosti, domišljije, raziskovanja, dogovarjanja itd. Predvsem pa mu nudi izkušnjo sodelovanja z vrstniki, kar je za otrokov emocionalni, socialni in intelektualni razvoj bistvenega pomena (Žibret, 2005: 19).

Woodhead (1979, povz. po Lepičnik Vodopivec, 1996: 42) govori o vrtcu kot o vzgojno-izobraževalni instituciji, katere osnovna naloga je, da otrokom omogoči čim boljše, s pozitivnimi vplivi napolnjeno okolje, ki jih bo ne glede na okoliščine, v katerih živijo v družini, spodbujala, da bodo s pomočjo različnih aktivnosti v največji meri razvijali vse svoje potenciale.

Vrtec otroku ne more biti dom, vzgojiteljica mu ne more biti mama, lahko pa postaneta partnerja v razvoju otroka. Vrtec nudi otrokovim staršem pomoč, poišče ustrezne oblike varstva in vzgoje. Oblikuje kurikulume, naravnane na otroka, v katerih ima otrok možnost za razvijanje svojih sposobnosti, kjer je potrjen in sprejet. Otrok se ob vključitvi v vrtec prvič sreča z javnim prostorom. Postane del sistema, katerega zapolnjuje družba na eni in starši na drugi strani (Senica, 1998: 43–53).

Možnost vključitve otroka v vrtec je rešila težave mnogih mladih staršev. Praper (1992) navaja, da so raziskave dolga leta potrjevale spoznanje, da je po otrokovem tretjem letu varstvo in vzgoja v vrtcu ustrezno dopolnilo domači vzgoji. Otrok ima po tretjem letu močno potrebo pridružiti se igri vrstnikov izven domačega kroga, čeprav mora pri tem premagati bojazni zaradi ločitve od staršev. S tem utrjuje svojo komaj pridobljeno individualno identiteto in jo preizkuša v skupinskih odnosih.

Naj poudarim, da Praperjevo stališče, da je otrok sposoben vstopiti v vrtec po tretjem letu, ni splošno sprejeto. Danes je takšno mnenje v manjšini.

4.1 Vpliv zgodnjega varstva in vzgoje na otrokov razvoj

Zaposleni starši morajo svojim otrokom poiskati varstvo. Odločajo se lahko med različnimi oblikami varstva. Med proučevanjem vpliva zgodnjega varstva na otroka je treba biti pozoren predvsem na njegovo kakovost, trajanje in stabilnost ter na starost, pri kateri se otroka odda v varstvo. Najpomembnejši dejavnik varstva je vzgojitelj. Vzgojiteljica je oseba, ki se v vrtcu odziva na otrokove potrebe, kar je ključnega pomena za otrokov zgodnji spoznavni, govorni in psihosocialni razvoj (Papalia idr., 2003: 200). Nekateri avtorji (npr. L. Roggman, J. H. Langlois ...) poudarjajo, da je pomembno, da je skrb za otroka zunaj družine kakovostna in da se osebe, ki skrbijo za otroka, čim manj menjajo (Batistič Zorec, 2003: 278). Menjava oseb, ki skrbijo za otroka, naj bi bila škodljiva za otroka, saj je s tem prikrajšan za možnost razvijanja varne navezanosti (Payne, Walker, 2002: 145). Pogosto menjavanje vzgojiteljic otroku onemogoča ustvariti navezanost in ga tišči v »promiskuitetne« medsebojne odnose (Praper, 1992: 81).

Lastnosti varstva vplivajo na nekatera področja otrokovega razvoja, vendar pa imajo manjši vpliv kot družinske značilnosti. Na otrokovo vedenje sicer vpliva vzgojiteljeva občutljivost in odzivnost, vendar je pomembnejša materina občutljivost. Značilnosti vrtca in značilnosti družine se včasih dopolnjujejo. Značilnosti varstva same po sebi ne vplivajo na otrokovo navezanost na starše. Vendar obstaja večja verjetnost negotove navezanosti, če ima otrok neobčutljivo in neodzivno mater, poleg tega pa še nekakovostno in nestabilno nadomestno varstvo. Z visokokakovostnim varstvom se lahko popravijo negativni učinki neobčutljivega materinstva. Kakovostno varstvo vpliva na otrokov spoznavni in psihosocialni razvoj. Otroci v manjših skupinah, ki imajo izobražene, občutljive in odzivne vzgojitelje, dosegajo boljše rezultate v razumevanju govora, pri preizkusih mišljenja in pripravljenosti na šolo. Imajo tudi manj vedenjskih težav. Kljub temu je treba poudariti, da imajo na to večji vpliv družinski dejavniki kot pa varstvo (Papalia idr., 2003: 200).

Varstvo običajno nima dolgoročnega vpliva na otroke. Zgodnja vključitev otroka v vrtec je ugodna predvsem za tiste otroke, ki prihajajo iz družin, kjer ni dovolj čustvene opore in kjer nimajo dovolj možnosti za spoznavni razvoj. Ti otroci običajno izhajajo iz družin z nizkimi prihodki in iz stresnih družin, kjer ni spodbudnega okolja. Izkušnje, ki jih dobijo otroci v prvih

treh letih, so temelji za ves njihov nadaljnji razvoj (prav tam: 201).

Raziskave o vplivu vrtca na otrokovo navezanost so bile večinoma osnovane na Bowlbyjevi teoriji primarne navezanosti in na ugotovitvah njegove sodelavke M. D. Ainsworth. Povezane so bile z vprašanjem, ali zgodnje ločevanje otroka od staršev ob vključitvi v vrtec škodljivo vpliva na otrokovo navezanost in druga področja razvoja. Iz njih izhaja tudi vprašanje, katera starost je primerna za vstop v vrtec (Batistič Zorec, 2003: 276–277). Bowlby je na osnovi svojih raziskav izoblikoval izrazito negativna stališča do vključevanja otrok v vrtec vse do njihovega tretjega leta starosti. Zagovarjal je tezo, da je najboljša vzgoja otrok doma, zato je nasprotoval zaposlovanju mater. Vsaka ločitev od matere pred to starostjo po njegovem mnenju predstavlja nevarnost za otroka. Takšna ločitev je po njegovem mnenju vzrok za poznejši razvoj delinkvence in kriminalitete (Signer, 1992, povz. po Batistič Zorec, 2006: 83–84).

Na negativne posledice zgodnje vključitve v vrtec so opozarjali tudi zdravniki pediatri. Kancler (1990, Batistič Zorec, 2003: 278) pravi, da je bila že tisočletja mati oseba, ki je skrbela za vzrejo, vzgojo in varstvo otroka, in da z uvedbo jasli skušamo spremeniti biološko in razvojno dejstvo, ki velja za človeka. Pediatrinja A. Sedej (1990, povz. po Batistič Zorec, 2003: 278) meni, da se otrokov imunski sistem v prvih dveh letih njegovega življenja šele razvija. V tem obdobju so velikokrat bolni, še bolj pa so tem okužbam izpostavljeni v vrtcu. Pravi, da je za otroka ločitev od matere in čustveno prilagajanje na novo okolje stresno. Posledica tega pa je lahko padec telesne odpornosti (Batistič Zorec, 2003: 278). Praper (1992: 79) dvomi v koristnost zgodnejšega vključevanja otrok v vrtec. Pravi, da bi do varstva v »jaslicah« morali imeti bolj kritičen odnos.

Menim, da zgodnja vključitev v vrtec ne vpliva negativno na otroka, če je vrtčevska vzgoja kakovostna, stabilna in če se z njo ukvarjajo ljudje, ki so na eni strani strokovno izobraženi in kar je najpomembneje, da so občutljivi in se na otrokove potrebe ustrezno odzovejo ter jih ustrezno uresničujejo.

4.2 Stiske staršev ob vstopu otroka v vrtec

Včasih starši ob vstopu otroka v vrtec preveč komplicirajo, kar je izraz njihove zaskrbljenosti in negotovosti. Negotovost staršev pa prispeva k temu, da je vstop v vrtec za otroka še težavnejši. Vsekakor pa neupoštevanje otrokovih čustev in prevelika brezbržnost prav tako nista zaželeni, saj otrok takrat nima priložnosti izraziti tistega, kar čuti, in se ne more opreti na starša. Stopnja roditeljske stiske je odvisna od narave odnosa, ki ga ima z otrokom, in od tega, koliko stresnih dejavnikov je medtem prisotnih v okolju (Varjančič, 2002: 65–66). Otrokov odhod v vrtec predstavlja tako za otroka kot za starše precej stresen dogodek. V mnogih primerih doživljajo stisko ob odhodu otroka v vrtec predvsem matere. Mati je bila tista, ki je bila z otrokom še pred nedavnim v simbiotskem odnosu in je razvoj otroka potekal skoraj izključno znotraj diade mati – otrok (Žibret, 2003/04, str. 19). Enoleten otrok se še ni povsem izlil iz simbioze z materjo. Potreba po simbiotičnem odnosu pa ne zadeva le otroka, ampak tudi mamo. Nekatere matere psihološko niso pripravljene spustiti otroka od sebe. To je zelo odvisno od partnerskega odnosa v družini. Če je mati nezadovoljna z odnosom s partnerjem (ne čuti povezanosti, ljubezni), bo ta del svojih potreb črpala iz odnosa z otrokom. Potreba po simbiozi se lahko pri uvajanju v vrtec kaže na različne načine. Po eni strani bo roditelj poskušal zavarovati otroka pred zunanjimi vplivi in ga bo priklepil nase. Po drugi strani se lahko potreba po simbiozi z otrokom kaže kot že pretirano odločen način uvajanja, kjer otroku roditelj sploh ne pusti izraziti čustva navezanosti. Tako se roditelj poskuša obvarovati pred lastnimi čustvi, ki si jih težko prizna (Varjančič, 2002: 66).

Eden ključnih dejavnikov pri vstopu otroka v vrtec je, da starši zaupajo vrtčevskemu osebju. Če starši vrtcu ne zaupajo, bo tudi otrok manj pripravljen na osamosvojitve. Še posebej pri otrocih prvega starostnega obdobja, je čustven odnos staršev do osebja in na splošno do ločitve eden pomembnejših trenutkov pri uvajanju. Nezaupanje staršev lahko izvira iz dveh dejavnikov: prvi je objektivno nepoznavanje vrtca in osebja, ki dela v njem, drugi dejavnik pa je starševska tesna zveza z otrokom, ki je starši niso pripravljene zrahljati. Od tod pa tudi občutek, da za njihovega otroka nič ni dovolj dobro. Kot smo že v enem izmed prejšnjih podpoglavij omenili, starševsko nezaupanje otrok začuti. Dokler roditelj ne bo zaupal v vrtec, toliko časa tudi otrok ne bo povsem zaupal vrtcu. Stisko doživlja večina staršev, ne glede na to, kako so se pripravljali na prehod otroka od doma v vrtec in kakšen odnos z otrokom imajo. Gledati otroka, kako joče ob slovesu,

kako mu drug otrok puli igračo iz rok, ni preprosto. Starši trpijo skupaj z otrokom in velikokrat se ni mogoče izogniti občutkom krivde, da starši povzročajo otroku nekaj slabega (prav tam: 67).

4.3 Družina (mati) ali vrtec

V preteklosti je bila vloga vrtca predvsem nadomeščanje družinske vzgoje. Njegova funkcija je bila dvojna. Varovati otroke, ker sta bila oba starša zaposlena (varstvena funkcija), ali vzgajati in izobraževati otroke, ker jim njihovi starši ne zmorejo nuditi dovolj kakovostnih vzgojnih spodbud (korelacijska in kompenzacijska funkcija vrtca). Širjenje vrtcev pa je obenem spremljal tudi dvom, ali je za predšolskega otroka vzgoja izven družine ustrezna. V preteklosti se je le redko govorilo o zaposlenih starših in vlogi družine. Govorilo se je predvsem o odgovornosti in nalogah matere, saj sta nega in vzgoja tradicionalno stvar žensk oziroma mater. Zato je bila v zvezi z vrteci poudarjena predvsem njihova morebitna korist za otroke. Šele v zadnjem času je razbremenitev matere postala predmet razprav. Rousseau (povz. po Batistič Zorec 2003: 340) je kljub svojim naprednim in demokratičnim idejam o človeku ter vzgoji zagovarjal patriarhalne odnose v družini in omejevanje družbene vloge ter položaja žensk. Menil je, da so dolžnosti matere zahtevnejše od dolžnosti očetov in da prva vzgoja pripada njim, saj jih je stvarnik obdaril z močnejšimi čustvi ljubezni. Ko otrok dopolni 6 do 7 let, se mora to njeno poslanstvo končati, čeprav je materinstvo najustreznejša zaposlitev ženske. Materina vloga je omejena na ustvarjanje pogojev za učenje, na oblikovanje tistega, kar je pri otroku naravnega, oče pa je pravi učitelj (prav tam). Waldorfski pedagogi (Edmunds, 1992, povz. po Batistič Zorec: 341) še danes zagovarjajo stališče, da bi morala predšolskega otroka vzgajati mati. Istega mnenja pa je bil, kot smo že omenili, Bowlby. V zgodovini pa zasledimo tudi povsem nasprotna pojmovanja, ki dajejo prednost profesionalni vzgoji že pri najmlajših otrocih. Glavni razlog za to je nezaupanje v sposobnost matere za kakovostno vzgojo (prav tam: 340–341).

Posebno vprašanje zadeva vključevanje najmlajših otrok v vrtec. Ženske in matere, ki imajo možnost izbire, so pogosto v dilemi. Ali naj za nekaj let, ko so njihovi otroci še majhni, službo in kariero postavijo na stranski tir? Kljub temu da je odločitev odvisna od mnogih dejavnikov (finančnih pogojev družine, poklicnih možnosti in ambicij žensk oziroma matere itn.), je stališče, da bi vsaka ženska, če bi le imela možnost, raje ostala doma ob majhnem otroku, pristransko.

Zanemarja namreč dejstvo, ki ga omenjajo mnogi sodobni avtorji in avtorice, da se lahko ženska v taki situaciji počuti frustrirano in osamljeno, še posebej če je deležna le malo pomoči moža in sorodnikov (prav tam, 2003: 342).

5 OTROKOVA NAVEZANOST NA VZGOJITELJICO

Hamilton in Howels (1992, povz. po Klarin, 2006: 83) navajata, da s prihodom otroka v predšolsko ustanovo vzgojiteljica prevzema del starševske vloge. Predšolski otroci preživijo z vzgojiteljico več časa kot s starši (povz. po Klarin 2006: 83), zato je odnos med otrokom in vzgojiteljico zelo pomemben (prav tam). Vzgojiteljice, ki so odgovorne, občutljive in se ustrezno odzivajo na otrokove potrebe, nudijo otrokom možnost, da se navežejo nanje. Pomembno je, da se ves čas zavedajo, da so starši za otroka primarni (Batistič Zorec, 2003: 292).

V strokovni literaturi zasledimo številne raziskave o otrokovi navezanosti na mater, precej manj pa je narejenih raziskav o otrokovi navezanosti na druge osebe, ki v odsotnosti staršev skrbijo za otroka, ga vzgajajo in izobražujejo. Zelo malo je znanega o otrokovih odnosih z vzgojiteljico. V Sloveniji obstajajo najmanj tri osebe, ki skrbijo za predšolskega otroka v času odsotnosti staršev: mati, oče in vzgojiteljica (Cugmas, 2003: 55). Slednja bo osrednja tema naslednjih podpoglavij.

5.1 Vzgojiteljica v vrtcu

Vzgojiteljica oz. vzgojitelj je tista odrasla oseba, ki se v instituciji srečuje z otrokom, predvsem pa tista, ki je v neposredni vsakodnevni povezavi z njim. Enako velja za pomočnice vzgojiteljic (Senica, 1998: 48). Vzgojiteljica je tudi prva oseba, ki otroka prejme iz družinskega okolja, se mu posveča, mu približa drugačno okolje. Za otroka je poleg matere pogosto najpomembnejša (Ženva, 1990: 68).

Vzgojiteljica otroku ne more nadomestiti matere, lahko pa postane »njegov pomembni drugi«. Pomembno je, da pozna dinamiko razvoja otrokove osebnosti, kritična obdobja v njegovem razvoju, da ima oblikovano osebno in poklicno identiteto ter da ohranja in pogloblja svojo vlogo v odnosu do otroka. Otrok se bo v vrtcu počutil varnega in sprejetega, ko bo postal vzgojiteljici vrednota (Juriševič, 1996, povz. po Senica, 1998: 50).

Vrtec sprejme majhnega otroka, ki ne razume, zakaj je moral iz znanega okolja v tuj prostor, kjer so ljudje, ki se mu sicer prijazno približujejo, a jim sprva ne zaupa. Počasi in z veliko mero naklonjenosti, topline, sposobnosti vživljanja v otroka, znanj in izkušenj vzgojiteljici uspe pritegniti otrokovo pozornost. Takrat se prične pot pridobivanja zaupanja. Ko se bo otrok v novem okolju počutil varnega in bo zaupal ljudem v tem okolju, bo pripravljen sprejemati in sodelovati (Senica, 1998: 54).

5.2 Razvoj otrokove navezanosti na vzgojiteljico

Z. Cugmas (2003: 66) se sprašuje, ali sploh obstaja otrokova navezanost na vzgojiteljico ali je navezanost vezana samo na odnos med otrokom in materjo, medtem ko med otrokom in vzgojiteljico obstajajo drugačni odnosi. Hennesy in sodelavci (1992, povz. po Batistič, 2003: 276) pravijo, da se večina strokovnjakov strinja glede potreb otrok po ustvarjanju odnosa navezanosti, vendar obstajajo dileme, ali je nujna navezanost na eno osebo ali pa so že majhni otroci zmožni ustvariti navezanost na več oseb hkrati (Batistič Zorec, 2003: 276).

Model neodvisnih zvez in integrativni model predpostavljata, da se otrok naveže tudi na druge osebe. Ena izmed teh oseb je tudi vzgojiteljica (Howes in Hamilton, 1992, povz. po Cugmas, 2009: 43). Van Ijzendoorn, Sagi in Lambermonova (1992, povz. po Cugmas, 2001: 60) so dokazali, da dojenček, za katerega skrbi več oseb, razvije več odnosov navezanosti. Na osnovi jasno postavljenih kriterijev navezanosti so ugotovili, da dojenčki, malčki in predšolski otroci razvijejo odnose navezanosti ne le do matere, ampak tudi do osebe, ki skrbi za otroke zunaj doma – vzgojiteljice, in da je zmotno misliti, da do teh oseb razvijejo druge vrste odnosov in ne navezanosti (Cugmas, 2001: 60). Že z vstopom v predšolsko ustanovo kaže otrok navezanost na vzgojiteljico. Oblike ustvarjene navezanosti, ki jo razvije otrok v interakciji z vzgojiteljico, so zelo podobne oblikam navezanosti, ki jo razvije otrok s svojo materjo (Howes, 2004, povz. po Klarin, 2006: 85). Vendar je E. Singer (1992, povz. po Batistič Zorec, 2003: 277) prepričana v psihološko pomembno razliko med otrokovo navezanostjo na mater in navezanostjo na vzgojiteljico, s katero otrok preživi le nekaj let.

Da se otroci navežejo na vzgojiteljico, potrjuje tudi raziskava avtorice S. Bogataj (1996, povz. po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004: 268). Ta je izvedla raziskavo o prilagajanju otrok na jasli. V raziskavo so bili vključeni otroci, stari od enega do treh let, njihove mame in vzgojiteljice. Ugotovila je, da se je večina otrok navezala na vzgojiteljico po dveh tednih obiskovanja jasli. Razpon je bil od enega tedna do treh mesecev. Mlajši otroci so se na vzgojiteljico navezali nekoliko hitreje kot starejši.

5.3 Vloga vzgojiteljice

Vzgojiteljica je otroku partnerica pri igri, ga poučuje, vodi dejavnosti in kot smo že omenili, skrbi za zadovoljitev njegovih potreb. Za razvoj navezanosti je zelo pomembna vloga skrbnice. Vzgojiteljica je odgovorna za prehranjevanje otroka, za njegov toaletni trening in dnevni počitek, poskrbeti mora, da mu je toplo in da je suh (Cugmas, 2003: 55). Vloga vzgojitelja se s starostjo otrok spreminja. Pri majhnih otrocih vzgojiteljica prepozna in zadovoljuje otrokove potrebe, pri starejših otrocih pa nudi podporo pri odnosih in spodbuja učenje prek različnih dejavnosti igranja ter strukturiranja okolja (Klarin, 2006: 87). V odsotnosti otrokovih staršev mu je dolžna omogočiti telesno in čustveno varnost (Howels in Hamilton, 1992, povz. po Cugmas, 2003: 55). V razvoju otroka je vloga vzgojiteljice večstranska: spodbuja razvoj, zagotavlja čustveno podporo, usmerja in nadzoruje, je mediator za vzpostavljanje in vzdrževanje medsebojnih odnosov (Howes in Hamilton, 1993, povz. po Klarin, 2006: 87). Po Sroufeju (1983, povz. po Cugmas, 2003:55) vzgojiteljica otroku ne nudi le spodbudnega okolja za govorni in spoznavni razvoj, ampak mu prek vloge skrbnice in tiste, ki socializira otroka, pomaga oblikovati zaupljive odnose z odraslimi zunaj družine in uživati pozitivne interakcije z vrstniki. V predšolskem obdobju je vloga vzgojitelja kot mediatorja zelo pomembna za kasnejše socialno prilagajanje v šoli (Howels idr., 2000, povz. po Klarin, 2006: 88).

Nepogrešljiva vloga, ki jo ima vzgojiteljica, je spodbujanje kognitivnega razvoja. Kontos, Burchinal, Howes, Wisseh in Galinsky (2000, povz. po Klarin, 2006: 88) so ugotovili, da je kompleksnost in ustvarjalnost dejavnosti otrok odvisna od stopnje vpletenosti vzgojiteljev. Otrokov pozitiven odnos z vzgojiteljem je povezan z verbalnimi in bralnimi sposobnostmi.

Zanesljiv družabni odnos, ki ga otrok oblikuje z vzgojiteljico, mu omogoča spontano, kreativno in učinkovito raziskovalno okolje, ki se odraža v kakovosti igre (prav tam).

V Republiki Sloveniji je vloga vzgojitelja opredeljena v načelih in ciljnih predšolske vzgoje. Ti so zapisani v Kurikulumu za vrtce (1999). Opisujejo, da vzgojiteljica s svojim vedenjem deluje spodbudno, pomirjujoče, je vljudna in spoštuje otroke. Vzgojiteljica je s svojim vedenjem zgled za otroke. Usmerja vzgojni proces, skrbi za pozitivne interakcije, spodbuja zaželeno vedenja in rešuje konflikte na socialno sprejemljiv način. Odziva se na otrokova vprašanja in prošnje ter ideje in počutja. Pri otroku, ob upoštevanju njegove starosti, ustrezno spodbuja neodvisnost. Skratka prispeva k ugodni socialni klimi v skupini, k vzpostavljanju ravnotežja med sodelovanjem in tekmovanjem pri socialnem učenju (prav tam).

II. EMPIRIČNI DEL

1 OPREDELITEV PROBLEMA

Možnost vključitve otroka v vrtec je mnogim staršem olajšala življenje. Matere se po končanem porodniškem dopustu lahko vrnejo nazaj na delovno mesto. Vendar pa je odhod otroka v vrtec tako za otroka kot tudi za starše stresen dogodek. O tem pišejo mnogi avtorji in tudi sama sem iz izkušenj pri delu v vrtcu opazila, da v mnogih primerih doživljajo stisko predvsem matere. Pri enoletnem otroku se simbioza še ni zrahljala. Potreba po simbiotičnem odnosu pa ne zadeva samo otroka, ampak tudi mamo. Zaposlene matere pogosto obdaja občutek krivde, ko svoje otroke prepuščajo v varstvo.

1.1 Cilj diplomske naloge

Z diplomsko nalogo sem želela:

- ugotoviti, s katerimi strahovi se soočajo starši (matere) ob vstopu njihovega otroka v vrtec in kaj menijo o vrtcu;
- ugotoviti razlike med doječimi materami in materami, ki svojega otroka ob vstopu niso dojile.

1.2 Raziskovalne hipoteze

Glede na postavljene cilje sem želela preveriti naslednje hipoteze:

1. Matere, ki so otroka ob vstopu v vrtec dojile, so imele več strahov kot tiste matere, ki svojega otroka ob vstopu v vrtec niso dojile.
2. Predpostavljam, da se matere ne zavedajo, da se njihova neugodna občutja zaradi ločitve od otroka nezavedno prenašajo na njihovega otroka.
3. Predvidevam, da je večino otrok v vrtec uvajala mama.
4. Večina staršev bi vpisala svojega otroka v vrtec, tudi če bi imeli drugo možnost varstva (npr. stari starši).

2 METODOLOGIJA

2.1 Raziskovalna metoda

V diplomski nalogi sem uporabila kavzalno-eksperimentalno metodo empiričnega pedagoškega raziskovanja. S tehniko ankete sem pridobila odgovore na zastavljena vprašanja.

2.2 Vzorec

V slučajnostni vzorec sem zajela matere in njihove otroke, stare od enega do treh let. Otroci obiskujejo vrtec Mladi rod. Razdelila sem 100 vprašalnikov, vrnjenih je bilo 44 (44 %). Izmed anketirank jih je imelo pet poklicno šolo, enajst srednjo šolo, štiri višjo šolo, pet visoko šolo, sedemnajst univerzo, dve anketiranki pa sta imeli dokončan magisterij ali doktorat.

2.3 Instrument zbiranja podatkov

S pomočjo strokovne literature in mentorice sem sestavila anonimni anketni vprašalnik. Vprašalnik je namenjen materam. Na začetku anketnega vprašalnika so morale anketiranke podati podatke o svoji starosti, njihovi doseženi stopnji izobrazbe in starosti njihovega otroka. V nadaljevanju so se vprašanja navezovala na to, kako so matere občutile vstop otroka v vrtec. Anketa je zajemala dvaindvajset vprašanj zaprtega tipa.

2.4 Postopek zbiranja podatkov

Anketiranje je potekalo v izbranem vrtcu, in sicer v mesecu maju 2011. Po dogovoru z ravnateljico vrtca sem ankete osebno razdelila vzgojiteljicam. Te so jih nato razdelile staršem (materam). Za izpolnjene anketne vprašalnike sem pripravila posebej za to namenjene škatle, s čimer sem zagotovila anonimnost odgovorov. Ankete sem dobila vrnjene, ko so jih matere izpolnile (konec meseca maja).

2.5. Postopek obdelave podatkov

Za obdelavo podatkov sem uporabila Microsoft Excel in so tabelarično prikazani. Izračunane so absolutne (f) in odstotne (f %) frekvence. V interpretaciji bom skušala potrditi ali ovreči zastavljene hipoteze.

3 REZULTATI IN INTERPRETACIJA PODATKOV

3.1 Čas, ko so matere začele razmišljati o varstvu otroka

Tabela 1: Razmišljanje o varstvu za otroka

ODGOVORI	FREKVENCE	
	f	f (%)
Pred porodom	26	59,1
Med porodniškim dopustom	16	36,4
Ob koncu porodniškega dopusta	2	4,5
Skupaj	44	100,0

Podatki prikazujejo, da se več kot polovica mater (59,1%) že pred rojstvom otroka prične obremenjevati z mislijo, kje bo njen otrok v varstvu, ko se bo vrnila v službo. Polovico manj mater pa je o tem razmišljalo v času porodniškega dopusta. Najmanj je bilo takšnih, ki so o tem razmišljale šele ob koncu porodniškega dopusta. Večina mater se tako že pred rojstvom otroka zaveda, da se bodo morale po porodniškem dopustu vrniti v službo, otroku pa priskrbeti varstvo, ki bo v času njene odsotnosti varovalo njenega otroka.

3.2 Dojenje in strahovi mater ob vstopu otroka v vrtec

V tem podpoglavju bom predstavila rezultate anketiranih mater glede dojenja in njihovih strahov ob vstopu otroka v vrtec. V nadaljevanju pa se bom osredotočila na primerjavo mater, ki so otroka ob vstopu v vrtec dojile, in mater, ki svojega otroka ob vstopu v vrtec niso dojile.

Slaba četrtnina mater (20,5 %) je odgovorila, da so otroka ob vstopu v vrtec še dojile. Precej večji delež mater (79,5 %) pa je odgovorilo, da svojega otroka ob vstopu v vrtec niso dojile. Poleg zdravstvenih razlogov je dojenje pomembno tudi zaradi ponovne povezave med materjo in otrokom, ki je bila zaradi odstranitve popkovine pretrgana. Na podlagi dobljenih podatkov ne morem trditi, da se matere zavedajo pomena dojenja, kot tudi ne, da se tega ne zavedajo. Dandanes se večina otrok vključi v vrtec pri dvanajstih mesecih (nekateri tudi kasneje), ko se dojenje večinoma že preneha, zato je možno, da je prav to razlog, zakaj ni več anketiranih mater dojilo otroka ob vstopu v vrtec.

Matere so na vprašanje, ali so ob vstopu njihovega otroka v vrtec imele strahove, odgovarjale z da oziroma ne. Več kot polovica mater (56,8 %) je odgovorilo, da so ob vstopu otroka v vrtec imele strahove. Gre za pričakovan odgovor, saj je starše strah, kako se bo njihov otrok počutil v novem okolju, z novimi ljudmi. Strah jih je tudi, kako se bodo sami privadili na odsotnost svojega otroka.

Tabela 2: Vrste strahov mater

ODGOVORI	FREKVENCE	
	f	f (%)
Da bo veliko jokal.	11	28,2
Da bo veliko bolan.	16	41
Da se mu vzgojiteljica in pomočnica ne bosta dovolj posvetili.	4	10,3
Da vzgojiteljica in pomočnica ne bosta upoštevali otrokovih individualnih značilnosti.	3	7,7
Drugo	5	12,8
Skupaj	39	100,0

Pri tem vprašanju so lahko matere izbirale med danimi odgovori in tudi dodale svoje. Večina mater je navedla po en strah. Najbolj je izstopal strah, da bo otrok veliko bolan (41 %). Drugi najpogostejši strah je bil, da bo otrok veliko jokal. Najmanj staršev (7,7 %) se je balo, da vzgojiteljica in pomočnica ne bosta upoštevali otrokovih individualnih značilnosti.

Pet mater (odgovori »Drugo«) je napisalo, da jih je bilo strah:

- da se otrok v vrtcu ne bo dobro počutil,
- da mu ne bo všeč,
- da ne bo dovolj jedel,
- da bo mali enoletnik 8 ur od doma,
- da bo otrok mamo zelo pogrešal.

Strahovi, ki so prisotni pri starših ob vstopu njihovega otroka v vrtec, so pričakovani. Starši ne vejo, kako se bo otrok privadil na drugo okolje. Otrok vstopa v povsem novo okolje, v nov krog ljudi. Dnevna rutina v vrtcu je drugačna od tiste, ki jo je otrok imel doma. Starši želijo, da je njihovim otrokom v vrtcu lepo in da vzljubijo novo okolje. Ko starši to začitijo, imajo vse manj strahov.

V nadaljevanju bom predstavila primerjavo rezultatov anketiranih mater, in sicer med strahovi, ki so jih občutile matere, ki so otroka ob vstopu v vrtec dojile, in med strahovi mater, ki svojega otroka ob vstopu v vrtec niso dojile. S tem bom potrdila ali ovrgla zastavljeno hipotezo 1: »Matere, ki so otroka ob vstopu v vrtec dojile, so imele več strahov kot tiste matere, ki svojega otroka ob vstopu v vrtec niso dojile.«

Za boljši prikaz rezultatov sem tri vprašanja iz anketnega vprašalnika združila v dve tabeli, in sicer: ali je mati otroka ob vstopu v vrtec še dojila, ali je imela ob vstopu otroka v vrtec strahove, ter kakšne strahove je imela. V tabeli 3 so podatki za matere, ki so ob vstopu v vrtec dojile svojega otroka, v tabeli 4 pa za matere, ki svojega otroka niso dojile.

Tabela 3: Prikaz odgovorov mater, ki so otroka ob vstopu v vrtec dojile, in njihovi strahovi.

DOJENJE	Ali so imele strahove?		Kakšne strahove?				
	DA	NE	Da bo veliko jokal.	Da bo pogosto bolan.	Da se mu vzg. in pom. ne bosta posvetili.	Da vzg. in pom. ne bosta upoštevali ind. značilnosti.	Drugo.
DA (9 odgovorov)	DA	NE					
f	5	4	3	2	0	0	1
F (%)	55	45	50	33,33	0	0	16,67

Tabela 4: Prikaz odgovorov mater, ki otroka ob vstopu v vrtec niso dojile, in njihovi strahovi.

DOJENJE	Ali so imele strahove?		Kakšne strahove?				
	DA	NE	Da bo jokal.	Da bo pogosto bolan.	Da se mu vzg. in pom. ne bosta posvetili.	Da vzg. in pom. ne bosta upoštevali ind. značilnosti.	Drugo.
NE (35 odgovorov)	DA	NE					
f	20	15	8	14	4	3	4
F (%)	57,14	42,86	24,24	42,42	12,12	9,1	12,12

Rezultati v tabelah 3 in 4 prikazujejo, da so bili strahovi prisotni tako pri materah, ki niso dojile (57,14 %), kot pri tistih, ki so dojile (55 %). Kot kažejo podatki, ni nobene razlike. Pri materah, ki so dojile, je prevladoval strah, da bo otrok v vrtcu veliko jokal, medtem ko je pri materah, ki niso dojile, izstopal strah, da bo otrok veliko bolan, ki je bil pri materah, ki so dojile, na drugem mestu. Strah, da se vzgojiteljica in pomočnica ne bosta posvetili otroku in strah, da ne bosta upoštevali otrokovih individualnih značilnosti, pri doječih materah nista bila izbrana.

Razlike med strahovi mater, ki so dojile svojega otroka, in med tistimi, ki ga niso, nisem mogla statistično izračunati, ker podatki niso ustrezali za hi kvadrat preizkus, zato hipoteze 5, da imajo matere, ki so otroka ob vstopu v vrtec dojile, več strahov kot matere, ki svojega otroka ob vstopu v vrtec niso dojile, statistično ne morem ne potrditi ne zavreči. Na osnovi zelo podobnih odstotkov med obema skupinama pa lahko sklepam, da razlik ni.

V nadaljevanju bom predstavila rezultate anketiranih mater o prenašanju neugodnih občutij na otroka. S tem bom potrdila ali ovrgla zastavljeno hipotezo 2: »Predpostavljam, da se matere ne zavedajo, da se njihova neugodna občutja zaradi ločitve od otroka nezavedno prenašajo na njihovega otroka.«

Tabela 5: Prenajanje neugodnih občutij na otroka

FREKVENCE	f	f (%)
ODGOVORI		
Da	27	61,3
Ne	12	27,3
Ne vem	5	11,4
Skupaj	44	100,0

Kot je razvidno iz tabele 5, več kot polovica mater meni, da se njihova neugodna občutja prenašajo na otroka. Četrtnina jih meni, da se njihova neugodna občutja ne prenašajo na otroka, pet mater pa se pri tem vprašanju ni znalo opredeliti.

Zastavljeno hipotezo 2, da se matere ne zavedajo, da se njihova neugodna občutja zaradi ločitve od otroka nezavedno prenašajo na njihovega otroka, moram zavrniti. Rezultati so pokazali, da se večina mater zaveda, da se njihova negotovost, strah, žalost ... prenaša na otroka, vendar je to

zelo težko spremeniti. Kljub temu da se tega zavedajo, je ločitev od otroka neprijetna situacija. Lahko pa se potrudijo, da neugodnih občutij ne kažejo preveč očitno, saj to otrokom ne olajša vključevanja v vrtec. Otrok lahko zaradi strahov staršev dobi občutek, da ni vse v redu, in tako posledično zavrača vrtec, joka ob prihodu vanj in daje vtis, da tam ni zadovoljen.

3.3 Informacije o uvajanju otroka v vrtec

Tabela 6: Odločitev, ali se bo otrok uvajal v vrtec

FREKVENCE	f	f (%)
ODGOVORI		
Da	41	93,2
Ne	3	6,8
Skupaj	44	100,0

Za postopno uvajanje otroka v vrtec so se odločile vse matere, razen treh (93,2 %). Uvajanje otroka v vrtec je zelo pomembno, saj se otrok privaja na novo okolje, na nove ljudi. Za otroka je to pomemben korak. Pri tem so mu v veliko pomoč prav starši. S svojo prisotnostjo mu pomagajo premagovati težave pri prilagajanju na vrtec. Pridobljeni podatki nam prikazujejo, da se vse več staršev tega tudi zaveda in s postopnim uvajanjem tako otroku olajšujejo vstop v vrtec. Starši s svojo prisotnostjo odigrajo vlogo pomembnega posrednika med otrokom in vzgojiteljico, s katero se še ne poznata, in s tem lajšajo otrokovo separacijsko stisko (Žibert 2003/04: 19–20). Tudi Varjančič (2007) navaja, kako pomembno je uvajanje, saj gre pri prehodu iz domačega v vrtčevsko okolje za veliko spremembo. Avtor navaja tudi psihološki pomen uvajanja, kjer poudarja, da je pri uvajanju za otroka dobro, da se na spremembo v svojem življenju privadi s pomočjo staršev.

V nadaljevanju bom predstavila rezultate anketiranih mater o otrokovem uvajanju. S tem bom potrdila ali ovrgla zastavljeno hipotezo 3: »Predvidevam, da je večino otrok uvajala mama.«

Tabela 7: Osebe, ki so uvajale otroka v vrtec

FREKVENCE		
ODGOVORI	f	f (%)
Jaz (otrokova mati)	37	69,8
Otrokov oče	14	26,4
Stari starši	2	3,8
Druge osebe	0	0
Skupaj	53	100,0

Pridobljeni rezultati so pokazali, da največ otrok v vrtec uvaja mama, vendar pa so v zadnjem času tudi očetje vse bolj aktivni pri tem procesu. Od vseh anketiranih mater je bilo 7 takšnih, ki so otroka uvajale skupaj z otrokovim očetom. Najmanj otrok so uvajali stari starši (3,8 %). Nobena izmed anketiranih mater ni podala odgovora, da je otroka uvajala kakšna druga oseba, ki ni bila med danimi odgovori.

Z rezultati, ki sem jih pridobila iz ankete, lahko hipotezo 3, da večino otrok uvaja mati, potrdim. Mati je očitno v večini primerov prva in najbolj pomembna oseba v otrokovem življenju. V otrokovih prvih mesecih življenja skrbi za njegove potrebe in v otroku vzgaja občutek varnosti, mu nudi toplino ter ugodje. Dobljeni rezultati so prikazali, da je pri uvajanju prav mati tista, ki se postopoma ločuje od otroka in ga zaupa strokovnemu osebju v vrtcu. Vsekakor pa je tudi oče pomemben člen v skrbi za otroka. Materi lahko pripisujemo zgodovinski pomen, ki ga odraža njena pomembna vloga pri vzgoji otroka. Seveda pa pri tem ne smemo zanemariti vloge očeta, saj je ta ravno tako pomemben za svojega otroka. Ker nimamo podatkov, kdaj so odšli otroci v vrtec, ne izključujem možnosti, da je lahko posledica takšnih rezultatov tudi v tem, da imajo matere veliko časa, saj nekatere uvajajo otroka v času porodniškega dopusta.

3.4 Doživljanje in občutja mater ob vstopu njihovega otroka v vrtec

V nadaljevanju bom predstavila rezultate anketiranih mater za trditve, ki so se nanašale na doživljanje in občutja mater ob vstopu otroka v vrtec. Rezultate posameznih trditev pa si lahko pogledamo v nadaljevanju.

Tabela 8: Pripravljenost matere

ODGOVORI	FREKVENCE	
	f	f (%)
Sploh se ne strinjam	0	0
Se ne strinjam	3	6,8
Se strinjam	17	38,6
Zelo se strinjam	10	22,7
Se popolnoma strinjam	14	31,9
Skupaj	44	100

Iz tabele je razvidno, da se skoraj vse matere tako ali drugače strinjajo, da so bile pripravljene na vstop otroka v vrtec. Razlike so v stopnjah strinjanja mater. Podatki prikazujejo, da dobra tretjina (38,6 %) mater meni, da so bile na vstop otroka v vrtec dobro pripravljene, slaba četrtnina mater se z omenjeno trditvijo zelo strinja. Le tri matere (6,8 %) pa se s trditvijo niso strinjale.

Sama sem mnenja, da se morajo na vstop v vrtec pripravljati tako otroci kot starši. Tudi za starše je vrtec nova izkušnja, na katero se morajo dobro pripraviti. Priprava staršev pomaga predvsem njihovem otroku, njim in ne nazadnje tudi strokovnim delavcem v vrtcu. Dobra priprava staršev pripomore otroku prebroditi krizo ob vstopu v vrtec (Varjančič, 2007).

Tabela 9: Materin občutek krivde

ODGOVORI	FREKVENCE	
	f	f (%)
Sploh se ne strinjam	25	56,8
Se ne strinjam	10	22,7
Se strinjam	5	11,4
Zelo se strinjam	4	9,1
Se popolnoma strinjam	0	0
Skupaj	44	100

Rezultati nam prikazujejo, da se več kot polovica (56,8 %) mater sploh ne strinja s trditvijo, da so imele občutek krivde ob vstopu otroka v vrtec. S trditvijo se strinja dobra četrtina mater, slaba četrtina pa je takšnih, ki se s trditvijo zelo strinjajo. V strokovni literaturi velikokrat zasledimo, da ima večina mater ob vstopu otroka v vrtec prisoten občutek krivde. V večini rezultati ankete tega ne potrjujejo. Vzroke takšnih rezultatov bi lahko povezala z rezultati odgovorov na vprašanje, kdaj so začele matere razmišljati, kje bo njihov otrok v varstvu, ko se bodo vrstile v službo. Morda je predhodno razmišljanje o tem, da bo otrok moral po porodniškem dopustu oditi v vrtec, in iskanje primerne varstva zanj zmanjšalo občutke krivde. Matere so se psihično pripravile na to, kar prikazujejo tudi rezultati v tabeli 8. Imele so tudi možnost, da vpišejo otroka v varstvo, ki se jim zdi najustreznejše in najboljše za njihovega otroka. Če matere v vrtcu vidijo pozitivne stvari za svojega otroka in se zavedajo, da otroku z vpisom v vrtec s svojo odsotnostjo ne škodujejo, občutkov krivde ne bi smele imeti.

Tabela 10: Skrb za izgubo otrokove naklonjenosti

FREKVENCE		f	f (%)
ODGOVORI			
Sploh se ne strinjam		37	84,1
Se ne strinjam		7	15,9
Se strinjam		0	0
Zelo se strinjam		0	0
Se popolnoma strinjam		0	0
Skupaj		44	100

Večina anketiranih mater se sploh ne strinja, da jih je ob vstopu otroka v vrtec skrbelo, da bi izgubile otrokovo naklonjenost. Nobena izmed anketiranih mater se s trditvijo ni strinjala. Znano je, da se že pred vstopom v vrtec med materjo in otrokom razvije poseben odnos. Matere, ki se ustrezno odzivajo na otrokove potrebe, nudijo otrokom možnost, da se navežejo nanj. Tako se med materjo in otrokom krepijo čustvene vezi, gradi se zaupanje. Mati pridobi tudi otrokovo naklonjenost, ki je ne more tako zlahka izgubiti. Anketirane matere se zavedajo, da so za svojega otroka pomembne. Zavedajo se, da vsakodnevna ločitev od otroka še ne pomeni izgube njegove naklonjenosti.

Tabela 11: Skrb, da je otrok vedno ob materi

FREKVENCE		f	f (%)
ODGOVORI			
Sploh se ne strinjam		12	27,3
Se ne strinjam		21	47,7
Se strinjam		8	18,2
Zelo se strinjam		3	6,8
Se popolnoma strinjam		0	0
Skupaj		44	100

Večina mater se ne strinja s tem, da so po vključitvi v vrtec bolj kot prej skrbele, da je otrok vedno ob njih. Slaba četrtina se s trditvijo strinja, 3 matere pa se s trditvijo zelo strinjajo. Treba je omeniti, da se simbioza razvije med materjo in otrokom kot nadomestek izgubljenе biološke vezi po prvih dveh mesecih otrokovega življenja izven maternice. Dobra simbioza dovoljuje prehod v trdno navezanost, kasneje pa omogoča postopno razhajanje med otrokom in materjo. Navezujoče

vedenje je vidno pri vsaki starosti, vendar je kljub temu treba simbiotičen odnos postopoma ločiti (Praper, 1992). In kot v svoji teoriji navezanosti poudarja Bowlby (1969, povz. po Cugmas, 1998: 63), je zelo pomembno, da mati s svojim vedenjem omogoča svojemu otroku vzpostavitev ravnotežja med uresničevanjem potrebe po navezanosti in uresničevanjem potrebe po otrokovem raziskovanju, separaciji ter individualizaciji. Rezultati potrjujejo, da se večina mater kljub redni dnevni ločitvi od otroka zaveda, da mora otrok spoznavati in raziskovati svet okoli sebe, saj tako postopoma postaja vse samostojnejši. Matere se zavedajo, da je separacija povsem normalna, zato po vključitvi v vrtec niso skrbele, da je bil otrok vedno ob njih. Kljub temu pa je majhen delež mater, ki so opazile, da so po vključitvi v vrtec bolj kot prej skrbele, da je otrok vedno ob njih. Te matere so očitno bolj navezane na svoje otroke oz. niso pretrgale simbioze. Vse to pa je razumljivo, dokler ne postanejo razlogi za simbiotičen odnos v prikritih interesih matere.

3.4.1 Občutja mater v povezavi z vzgojiteljico predšolskih otrok

Tabela 12: Skrb, da se bo otrok preveč navezal na vzgojiteljico

FREKVENCE		f	f (%)
ODGOVORI			
Sploh se ne strinjam		40	90,9
Se ne strinjam		4	9,1
Se strinjam		0	0
Zelo se strinjam		0	0
Se popolnoma strinjam		0	0
Skupaj		44	100

Večina mater (90,9 %) se z zgornjo trditvijo sploh ne strinja. Vsekakor je vzgojiteljica otroku zelo pomembna. Je prva oseba, ki ga sprejme iz družinskega okolja in mu približa zanj novo okolje (Ženva, 1990: 68). Odgovorne, ljubeče in odzivne vzgojiteljice nudijo otrokom možnost, da se navežejo nanje. Vendar pa je ta navezanost drugačna kot navezanost na mater. Na podlagi pridobljenih rezultatov lahko sklepam, da se matere zavedajo, da so za otroka zelo pomembne in da se vez med otrokom ter materjo ne da zlahka pretrgati. Vzgojiteljice niso nadomestne matere, lahko pa so otrokov »pomembni drugi« (Senica, 1998: 50).

Tabela 13: Zaupanje vzgojiteljici in njeni pomočnici

FREKVENCE		f	f (%)
ODGOVORI			
Sploh se ne strinjam		0	0
Se ne strinjam		3	6,8
Se strinjam		8	18,2
Zelo se strinjam		11	25
Se popolnoma strinjam		22	50
Skupaj		44	100

Polovica mater se je popolnoma strinjala s trditvijo, da so otroka s popolnim zaupanjem pustile pri vzgojiteljici in pomočnici. Slaba četrtina se jih je s trditvijo strinjala, 6,8 % pa se jih s trditvijo ni strinjalo.

Zaupanje med starši in strokovnimi delavci se mi zdi zelo pomembno, saj sta vzgojiteljica in njena pomočnica tisti, ki z otrokom preživita večino časa. Sodelovanje med starši in vzgojitelji je izrednega pomena za kakovost predšolske vzgoje. Tudi Varjančič (2007) meni, da je zaupanje vrtčevskemu osebju eden ključnih dejavnikov uvajanja v vrtec. Med starši in vzgojnim osebjem se mora vzpostaviti odnos, ki temelji na medsebojnem zaupanju. Vse to pa je v dobro otroka.

Tabela 14: Občutek tesnobe, žalosti in strahu ob predaji otroka vzgojiteljici in pomočnici

FREKVENCE		f	f (%)
ODGOVORI			
Sploh se ne strinjam		17	38,5
Se ne strinjam		13	29,55
Se strinjam		13	29,55
Zelo se strinjam		0	0
Se popolnoma strinjam		1	2,3
Skupaj		44	100

Z odgovori na zgornjo trditev matere niso bile enotne. Odgovorile so zelo raznoliko. Največ anketiranih mater se s trditvijo sploh ni strinjalo. Odgovora se strinjam in se ne strinjam imata enak delež, izbrala ga je slaba tretjina (29,55 %) mater. S trditvijo se je popolnoma strinjala le ena mama. Dobljeni rezultati so nekoliko presenetljivi. Prej bi pričakovala, da bo večina mater

občutilo tesnobo, saj gre za mlajše otroke, ki se na vrtec niso dobro navadili in se mame zanje bojijo. Morda pa so vzroki takšnih rezultatov v tem, da so matere hitro vzpostavile zaupen odnos do vzgojiteljice in njene pomočnice.

V času uvajanja otroka v vrtec je dobro, da starši čim bolj spoznajo strokovni delavki, ki bosta z otrokom preživele večino časa. Starši lahko strokovnima delavkama zaupajo navade svojega otroka, se pozanimajo o življenju in dejavnostih v vrtcu. Tako lažje vzpostavijo zaupen odnos do strokovnih delavk. Zaupanje med starši in vzgojiteljico pa pomembno vpliva na otrokov občutek varnosti. Kot omenja Varjančič (2007), je pomembno, da je mati ob tuji osebi (v našem primeru vzgojiteljici) mirna in jo sprejme, saj jo bo tako lažje sprejel tudi otrok.

3.4.2 Trditvi, vezani na občutja mater v času, ko so bile v službi

V tem poglavju bom predstavila odgovore anketiranih mater glede njihovega občutja v času, ko so bile v službi.

Tabela 15: Prikaz odgovorov mater o obremenjenosti zaradi odsotnosti otroka v času, ko so bile v službi.

	Ko je zazvonil telefon, sem pomislila, da morda kličejo iz vrtca.		Bila sem obremenjena, kako se ima moj otrok v vrtcu.	
FREKVENCE				
ODGOVORI	f	f (%)	f	f (%)
Sploh se ne strinjam	7	15,9	7	15,9
Se ne strinjam	18	40,9	19	43,2
Se strinjam	9	20,5	11	25
Zelo se strinjam	4	9,1	7	15,9
Se popolnoma strinjam	6	13,6	0	0
Skupaj	44	100	44	100

Kot je razvidno iz tabele 15, so dobljeni odgovori za obe trditvi dokaj podobni. Pri obeh je prevladoval odgovor se ne strinjam. Večina mater se ne strinja, da so v službi, ko je zazvonil telefon, pomislile, da morda kličejo iz vrtca, in tudi večina se jih ne strinja s trditvijo, da so bile v

službi obremenjene, kako se ima njihov otrok v vrtcu. Nekaj mater pa se je v službi obremenjevalo z mislijo, ali se ima njihov otrok v vrtcu dobro in tudi ob zvonu telefona niso izključile možnosti, da jih morda kličejo iz vrtca.

Menim, da je začetna obremenjenost mater, ko se vrnejo nazaj na delovno mesto, razumljiva. Matere se morajo privaditi na to, da bodo za nekaj ur »ločene« od svojega otroka. In kot navaja Hoffman (1974, povz. po Batistič Zorec, 2003: 278), je pri zaposlenih materah pomembno, da so s svojim delom zadovoljne, da se ne počutijo krive, ker delajo, in da vejo, da imajo na voljo dober sistem varstva in skrbi za otroka.

3.4.3 Mnenje mater o pomenu vrtca za otroka

V nadaljevanju bom predstavila rezultate anketiranih mater o mnenju glede vpliva vrtca na otroka. S tem bom potrdila ali ovrgla zastavljeno hipotezo 4: »Večina staršev bi vpisala svojega otroka v vrtec, tudi če bi imeli drugo možnost varstva (npr. stari starši).«

Tabela 16: Mnenje mater o vrtcu

ODGOVORI	FREKVENCE	
	f	f (%)
Sploh se ne strinjam	2	4,5
Se ne strinjam	1	2,3
Se strinjam	8	18,2
Zelo se strinjam	8	18,2
Se popolnoma strinjam	25	56,8
Skupaj	44	100

Več kot polovica mater se popolnoma strinja, da bi vpisale otroka v vrtec tudi, če to ne bi bilo potrebno, saj menijo, da je to dobro zanj. Samo tri matere se s trditvijo niso strinjale.

Pomen vrtca se je skozi različna obdobja spreminjal, in sicer od pretežno varstvene funkcije do vse večjega pomena vzgojne in izobraževalne funkcije (Batistič Zorec, 2003: 340). Vrtec otrokom nudi drugačne izkušnje kot družina. Ob prehodu iz družine v institucionalno okolje doživi otrok stik z družbo, s kulturo. V strokovni literaturi zasledimo različna stališča glede tega, ali institucionalna vzgoja koristi otrokom. Poleg negativnih mnenj danes vse pogosteje zasledimo

pozitivna mnenja o vključevanju otrok v vrtec. Pridobljeni rezultati potrjujejo, da se vrtci razvijajo v pravo smer.

Hipotezo 4, da bi večina staršev vpisala svojega otroka v vrtec, tudi če bi imeli drugo možnost varstva (npr. stari starši), torej lahko potrdim. Rezultati so pokazali, da se večina staršev zaveda, da vrtec ni le varstvena institucija, temveč tudi vzgojna in izobraževalna, ki pozitivno vpliva na otrokov emocionalni, psihosocialni in intelektualni razvoj.

ZAKLJUČEK

Matere v večini primerov spletejo prvo in najglobljo vez z novorojenčkom. Med porodniškim dopustom se med otrokom in materjo spleta vse bolj tesna vez. Večina mater se zaveda, da leto porodniškega dopusta hitro mine, zato o vstopu otroka v vrtec razmišljajo že pred njegovim rojstvom. Kljub psihološki pripravi na ta dogodek se večina mater srečuje z različnimi strahovi. Najpogostejši je strah, da bo otrok veliko bolan, nekaj manj pa se jih boji, da mu vrtec ne bo všeč, da ne bo dovolj jedel, da bo mamu zelo pogrešal ... Vsi ti strahovi so razumljivi, saj otrok vstopa v novo okolje, v nov krog ljudi.

Z diplomsko nalogo sem želela med drugim ugotoviti, ali obstajajo razlike v strahovih mater, ki so otroka ob vstopu v vrtec dojile, in med strahovi mater, ki svojega otroka ob vstopu v vrtec niso dojile. Ugotovila sem, da so pri obeh materah prisotni strahovi. Hipoteze, da imajo matere, ki so otroka ob vstopu v vrtec dojile, več strahov kot matere, ki svojega otroka niso dojile, zaradi neustreznih podatkov za hi kvadrat preizkus nisem mogla statistično potrditi ali zavreči. Rezultati so pokazali, da je delež mater, ki so imele strahove, v obeh skupinah zelo podoben (55 % oz. 57,4 %) in da se obe skupini mater srečujeta s podobnimi strahovi. Pri doječih materah je prevladoval strah, da bo otrok v vrtcu veliko jokal, pri nedoječih materah pa, da bo otrok veliko bolan. Znano je, da materin strah in negotovost začuti tudi otrok. Kljub temu da se večina anketiranih mater tega zaveda, to težko prikrijejo pred otrokom. Bolečini, ki jo začuti mati, ko otrok ob njenem odhodu joka, se ni moč upreti. Vsekakor bi bilo za otroka boljše, da ne bi čutil njene negotovosti, saj lahko ta postane vzrok njegove negotovosti. Večina staršev postopoma uvaja otroka in mu s tem olajšujejo vstop v vrtec. Menim, da s tem olajšujejo prehod od doma v vrtec tudi sebi. Iz raziskave je razvidno, da najpogosteje uvaja otroka v vrtec mama, pa tudi očetje (26,4 %). Ob vstopu otroka v vrtec se le redke matere srečujejo z občutki krivde, kar je verjetno posledica njihove predhodne priprave na vrtec. V večini so matere občutile otrokovo separacijo kot nekaj povsem normalnega. Otroku dopuščajo, da spoznava svet okoli sebe, si ustvarja nov socialni krog in postopoma postaja vse bolj samostojen. Ker se otrok v vrtcu srečuje z osebami, s katerimi preživlja večji del dneva, je zelo pomembno, da starši tem osebam zaupajo. Večina anketiranih mater je strokovnima delavkama popolnoma zaupala. Kljub zaupanju pa so nekatere matere ob predaji otroka vzgojiteljici občutile strah, tesnobo in žalost. Nekatere so bile v času, ko so bile v

službi, obremenjene s skrbjo, kaj se dogaja z otrokom. Večina mater pravi, da bi vpisale otroka v vrtec tudi, če to ne bi bilo potrebno, saj menijo, da je to dobro zanj. Takšno mnenje o vrtcu že samo po sebi zmanjšuje občutke krivde, saj mati ve, da je njen otrok deležen kakovostne vzgoje in varstva. Sama sem mnenja, da so vrtci najprimernejša oblika varstva predšolskih otrok. Varstvo in vzgoja v vrtcu pomembno vplivata na vsakega otroka in ne le na tistega, ki ga starši nimajo komu pustiti. V vrtcu otrok osebno raste, se razvija, postaja del družbe, ki jo bo v prihodnje tudi odgovorno sooblikoval.

Pomanjkljivost moje raziskave je v tem, da sem vprašanje glede dojenja mater ob vstopu otroka v vrtec neustrezno oblikovala. Menim, da bi bilo bolje, če bi ga oblikovala drugače in bi preverjala razlike med materami, ki so dojile svojega otroka, in tistimi, ki ga niso. Pri tem pa bi upoštevala dolžino dojenja.

Za nadaljnje raziskovanje te problematike bi lahko vključili tudi očete otrok. Tako bi videli, ali vstop otroka v vrtec občutita oba starša podobno ali ne, česa se posamezen roditelj ob vstopu otroka v vrtec bolj boji. Matere morda, da bo otrok lačen, bolan ..., očetje pa, da se otrok ne bo vključil v skupino otrok. Zanimivo bi bilo ugotoviti tudi razlike v doživljanju mater, ki so uvajala v vrtec več otrok, npr. primerjava med prvim in drugim otrokom.

Vrtec vsako leto sprejme nove otroke, z njimi pa tudi njihove starše. To, da je uvajanje v vrtec stresno za otroke, je predmet številnih razprav. Premalo pozornosti pa je po mojem mnenju posvečeno staršem, ki ta vstop ravno tako stresno doživijo. Ta trenutek je težak za vsako mamo, ki je leto porodniškega dopusta posvetila posebej svojemu otroku in njegovim potrebam. Tu ne smemo izključiti tudi očetov otrok, saj so tudi oni pomembne osebe v otrokovem življenju. Starševskih skrbi, strahov, žalosti ob vstopu otroka v vrtec ne more zmanjšati nihče. Materino spoznanje, da je otrok v kakovostnem vrtcu, da z njim delajo strokovno usposobljeni ljudje in da je separacija med njo in otrokom potrebna, če želi, da otrok postane vse samostojnejši, pa lahko pripomore k zmanjšanju njene stiske.

LITERATURA IN VIRI

1. Batistič Zorec, M. (2003). Razvojna psihologija in vzgoja v vrtcih. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti.
2. Batistič Zorec, M. (2006). Teorije v razvojni psihologiji. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
3. Berić, B. (1987). Vaspitanje deteta: od kolenke do šolske klupe. Novi Sad: Izdavačka radna organizacija Matice Srpske.
4. Ženva, B. (1990). Vzgojitelj – kreator predšolske vzgoje. V M. Blažič (ur.), Vzgojitelj – kreator predšolske vzgoje. Novo mesto: Društvo pedagoških delavcev Dolenjske.
5. Brajša, P. (1987). Očetje, kje ste? Ljubljana: Delavska enotnost.
6. Cugmas, Z. (1998). Bodi z menoj, mami: razvoj otrokove navezanosti. Ljubljana: Produktivnost, Center za psihodiagnostična sredstva.
7. Cugmas, Z. (2001) Nova spoznanja o vlogi staršev pri razvoju otrokove navezanosti. Psihološka obzorja, 10, št. 2, str. 51–66.
8. Cugmas, Z. (2003). Narisal sem sonce zate. Ljubljana: Center za psihodiagnostična sredstva.
9. Cugmas, Z. (2009). Kakovost vrtca in otrokova navezanost na vzgojiteljico. Sodobna pedagogika, 60, št. 3, str. 40–54.
10. Gurian, M. (2000). Dečke vzgajamo drugače: od otroka do izjemnega moškega. Tržič: Učila.
11. Horvat, L. in Magajna, L. (1987). Razvojna psihologija. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
12. Klarin, M. (2006). Razvoj djece u socijalnom kontekstu: roditelji, vršnjaci, učitelji – kontekst razvoja djeteta. Jastrebarsko: Naklada Slap.
13. Košiček, M in Košiček, T. (1975). Tudi vaš otrok je osebnost. 1. del. Ljubljana: Orbital.
14. Kroflič, R. (1997). Avtoriteta v vzgoji. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
15. Kurikulum za vrtce (1999). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. Urad RS za šolstvo.
16. Lasch, C. (1986). Narcistička kultura. Zagreb: Naprijed.
17. Lepičnik Vodopivec, J. (1996). Med starši in vzgojitelji ni mogoče ne komunicirati. Ljubljana: Misch, Oblak in Schwarz.

18. Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (2004). Razvojna psihologija. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
19. Miller, A. (1992). Drama je biti otrok in iskanje resnice o sebi. Ljubljana: Tangram.
20. Nikolić, S. (1989). Svijet dječje psihe: osnove medicinske dječje psihologije. Zagreb: Prosvjeta.
21. Papalia, D. E., Oldis, S. W., in Feldman, R. D. (2003). Otrokov svet. Ljubljana: Educy.
22. Payne, S. in Walker, J. (2002). Psihologija v zdravstveni negi. Ljubljana: Educy.
23. Praper, P. (1992). Tako majhen, pa že nervozen!?: predsodki in resnice o nervozi pri otroku. Nova Gorica: Educa.
24. Praper, P. (1996). Razvojna analitična psihoterapija. Ljubljana: Inštitut za klinično psihologijo.
25. Senica, M. (1998). Majhni – ali res? Slovenj Gradec: Karo studio.
26. Varjančič - Rajko, B. (2007). Prvič v vrtec: priročnik za starše. Ljubljana: Otroci.
27. Žibret, V. (2003/04). Vstop otroka v vrtec. Educa, 12, št. 3, 19–21.

PRILOGA

Anketni vprašalnik za matere

Sem Maja Kljajič, absolventka Pedagoška fakultete v Ljubljani, smer Predšolska vzgoja. V okviru diplomske naloge z naslovom *Navezanost otroka na mater* bi rada izvedela, kako vstop otroka v vrtec vpliva na matere oz. starše. Vsi zbrani podatki bodo uporabljeni zgolj v študijske namene. Vprašalnik je anonimen, zato bodo Vaši odgovori obravnavani zaupno.

Na vprašanja, kjer je več možnih izbir, odgovarjajte tako, da izberete enega od predlaganih odgovorov, razen v primerih, kjer je to posebej navedeno. Na odprta vprašanja pa odgovorite tako, da vaš odgovor vpišete na črto za vprašanjem.

Za sodelovanje se Vam vnaprej zahvaljujem.

1. Vaša starost: _____

2. Starost vašega otroka: _____

3. Stopnja izobrazbe:

- a) osnovna šola
- b) poklicna šola
- c) srednja šola
- d) višja šola
- e) visoka šola
- f) univerza
- g) magisterij, doktorat

4. Kdaj ste začeli razmišljati o tem, kje bo vaš otrok v varstvu, ko se boste vrnili v službo?

- a) pred porodom
- b) med porodniškim dopustom
- c) ob koncu porodniškega dopusta

5. Ali ste vi oz. otroku bližnja oseba otroka postopno uvajali v vrtec (ste vsaj nekaj dni z njim preživeli ves ali del časa v vrteu)?

- a) da
- b) ne (nadaljujte z vprašanjem št. 9)

6. Kdo je uvajal otroka v vrtec? (če je ob uvajanju sodelovalo več oseb, obkrožite vse)

- a) jaz (otrokova mati)
- b) otrokov oče
- c) stari starši
- d) druge osebe (kdo?): _____

7. Ali ste otroka ob vstopu v vrtec še dojili?

- a) da
- b) ne

8. Ali ste imeli ob vstopu vašega otroka v vrtec kakšne strahove? (obkrožite en odgovor)

- a) da
- b) ne (nadaljujte z vprašanjem št. 12)

9. Kakšne strahove ste imeli? (lahko izberete več odgovorov)

- a) da bo veliko jokal
- b) da bo pogosto bolan
- c) da se mu vzgojiteljica in pomočnica ne bosta dovolj posvetili
- d) da vzgojiteljica in pomočnica ne bosta upoštevali otrokovih individualnih značilnosti
- e) drugo: _____

10. Ali menite, da se vaša neugodna občutja (negotovost, strah, žalost ...) zaradi ločitve od otroka nezavedno prenašajo na vašega otroka?

- a) da
- b) ne
- c) ne vem

11. V kolikšni meri se strinjate z naslednjimi trditvami, ki se nanašajo na vaša občutja ob vstopu otroka v vrtec? (za vsako trditev izberite eno od petih možnih ocen in svojo izbiro označite z X)

Trditve	Ocena				
	Sploh se ne strinjam	Se ne strinjam	Se strinjam	Zelo se strinjam	Se popolnoma strinjam
12. Na vstop otroka v vrtec sem bila dobro pripravljena.					
13. Ko je otrok vstopil v vrtec, sem imela občutek krivde.					
14. Ko je otrok vstopil v vrtec, me je skrbelo, da bi se preveč navezal na vzgojiteljico in mene ne bi imel več tako rad.					
15. Otroka sem s popolnim zaupanjem pustila pri vzgojiteljici in njeni pomočnici.					
16. V službi sem bila obremenjena zaradi skrbi, kako se ima moj otrok v vrtcu.					
17. Kadar je v službi zazvonil telefon, sem pomislila, da me morda kličejo iz vrtca.					
18. Ko sem pustila otroka vzgojiteljici oz. njeni pomočnici, sem občutila tesnobo, žalost, strah.					

19. Skrbelo me je, da bi izgubila otrokovo naklonjenost.					
20. Opazila sem, da po vključitvi v vrtec bolj kot prej skrbim, da je otrok vedno ob meni.					
21. Otroka bi vpisala v vrtec tudi, če bi imeli (oz. imamo) drugo možnost varstva (npr. stari starši), ker menim, da je to dobro zanj.					

22. Na koga je otrok po vašem mnenju najbolj navezan (npr. z jokom pokaže, da mu ni prav, ko ta oseba odide)? Prosimo, da spodaj navedene osebe rangirate tako, da z 1 označite osebo, na katero je otrok najbolj navezan, z 2 naslednjo itd. Če je otrok po vaši oceni na dve osebi enako močno navezan, jima dajte isti rang (številko). Oseb, na katere po vašem mnenju ni posebej navezan (ali jih nima), ne rangirajte (pustite prazno).

Oseba	RANG
a) mama	
b) oče	
c) brat ali sestra	
d) dedek (materin oče)	
e) babica (materina mati)	
f) dedek (očetov oče)	
g) babica (očetova mati)	
h) drugi: _____	
i) drugi: _____	